KIRKE OG KULTUR

INNHOLD:

EFTE 7 ✦ SEPTEMBER 1931 ✦ 38. AARG.

EDAKTØR: EIVIND BERGGRAV

irke og kultur utkommer med 1 hefte hver måned undtagen i juli og august. Abonnement . 10.00 pr. år, utlandet kr. 15.00. Kan bestilles på postanstalter, hos bokhandlerne og i ekspedi-onen, Rådhusgaten 30 B.

ER SAMVITET BURTE FOR KYRKJA?

Av folkehøgskulestyrar Nils Sivertsen, Inderøy.

Vi prøver kanskje nokon kvar av oss å tenkja etter kor lenge det vel kan vera sidan vi høyrde samvitet nemnt i ei kyrkje — frå ein preikestol. Og det kunde vera dei av oss som hadde høyrt same presten kvar messehelg i fem år eller i ti år som måtte seia: «Nei, det ordet høyrde vi aldri. — Lat det aldri so gjerne heita «Samvittigheten»: det ordet høyrde vi aldri. Ja, men saki då: Guds røyst i menneskjehjarta? Nei. Vi høyrde aldri um det i vår kyrkje. — Mor og far tala mykje um det då vi var born. Vi lærde um det i skulen og. Men ikkje høyrde vi det nemnt i kyrkja og aldri i samlingar.

Hjå diktarane hadde vi kanskje set at samvitet tok eit alt større rom år for år i seinare tider, — hjå dei då som leitar med alt ålvor i sjelene. Og hjå biskop Gleditsch: «I Jesu navn» tona det mot oss i stor klårleik og styrkje. Og då var det som ein halvgløymt tone som atter tok til å vakna. Og ein stana og undrast: Korleis kan det vera, at det som ei tid var so sjølvsagt ei hovudsak i tru og tenkjemåte, no hev vore so reint burte i eit par mannsaldrar. So når det no atter tek til å tona gjenom livet, so er det som eit gamalt minne som kjem att? — Hadde vi fare noko ute og lydd innum mange stader, so klårna det vel for oss: Dette med samvitet var eit levande ord i forkynningi hjå nokre få prestar. Det tona sterkt i nokre få kyrkjor. Vi hugsa vel Thv. Klavenes og hugsa vel Chr. Bruun. Vi hugsa ein og annan helst av dei fremste, og i seinare år helst millom dei yngre.

Men vi måtte vel seia til oss sjølv som eg no seier det her: Det var sjeldan vi høyrde um samvitet i ei kyrkja og aldri i eit bedehus.

Og laut vi stana med dette, so vart det vel eit og anna som melde seg til ettertanke.

Vi kom vel til å tenkja på so mykje som vi hadde set og høyrt um sedløysa og gudløysa i vår alder. Serleg hadde det vore ovleg hardt og stridt dømt um dei som yngre er. — Vi hugsa kanskje riksråd Magelsen i Nidarosdomen Olsokaftan 1926. So vonlaust og svart eit bilete hev vel sjeldan vore teikna av det norske folket.

Eller vi hugsar kanskje professor Hallesby på Stiklestad sist sumar. Det var ikkje ljosare i fargen det biletet han måla då. Det hev i det heile vore mest som ei kapping i dette å måla svart. All rett tru og sedskap skulde vera øydt i folkelivet. Og det var ikkje langt etter orsakene. Det kom frå krigen. Den vonde åndi frå krigen var det som hadde øydt tru og moral, og brote ned all rett sedskap i landet. Men då skulde ein likevel tru at det måtte kvila eit tungt andsvar på forkynnarane for denne ættleden. Det hev no likevel kome mindre sterkt fram. Ja, i den Olsokpreika eg nemnde i Nidaros domkyrkje, var det endå ein sats som lydde umlag so: «Hvorledes skal det gå med dette land og dette folk når *vi* er under mulde?» Og det er ingen framand tone. Tvert um. Det er ein tone som vi kjenner godt nok. —

Nei, det er krigen. Det er ikkje tale um noko veikt i forkynningi — ikkje i kyrkje og ikkje i skule. — Slett ikkje i bedehusi som hev havt so stor ein lut av forkynningi i dei siste par aldrane. Det er krigen.

Dette kan vera ei lett og hugnadleg lære for oss som no held på og stig noko upp i alder, og skulde bera andsvar for den unge ætti. Det er lettvint å tala sterke og harde ord. Men er det so som det vert sagt, at her er eit moralsk nedfall utan like, so skal det vel vera underleg um den ætti som ber andsvaret for uppsedingi kan gå fri. Men som sagt: det er ikkje tale um det. Det vert ikkje vendt nokon odd mot uppsedarane. Ikkje mot kyrkja, ikkje mot prestane, ikke mot emisærane. Her er det ikkje nokor dugløyse, eller nokon utruskap. Nei det er krigen. Ein lyt i det heile få ein stor vyrdnad for den rådande retningi i kyrkja. Alt er gjort slik som det burde og skulde gjerast. Og eit godt tre ber god frukt. Men når fruktene so ikkje er gode? Er det då likevel noko att som er verd ein ettertanke? —

Det er underleg no å hugsa den årelange kampen som Chr. Bruun og sume andre med han førde mot den retningi som då tok makt og førarskap i Noregs kyrkje, og i det heile hev halde

førarskapen til denne dag. Det vilde ikkje gå vel, sa han. Retningi var heilt uskikka til å føra kampen for kristendomen imot naturalisma som då braut inn med slikt velde. Korleis hev det gått? Skal vi tru at Hallesby og Magelsen og dei andre førarane ser rett, so må Bruun ha set og tala som ein profet. For kva anna ligg det vel i slik tale enn dette: Kristendomen hev mist taket på store luter av folket i den aldren denne retningi hev havt førarskapen i den norske kyrkja. Det er underleg at fruktene vert dømt beiske og rotne å vera. Utan at det vert noko spursmål um treet.

*

Ein slepp visst ikkje ifrå den ettertanken, um det er krigen som er den djupaste orsak til den sedløyse og det lauslyndet som det er so mykje tale um. Og det melder seg då straks ein tanke: Når såg ein sværare utslag av sedløyse enn med same krigen tok til? Den uvyrdne prisauken, smuglarbandane i samarbeid med velvyrde borgarar og med god stød i pressa, reseptmisbruken, svikten hjå domstolane i alkoholsaker, og meir slikt. Heile dette brå utslaget kunde vel ikkje godt koma frå krigen. So med ein gong kunde vel ikkje den vonde krigsåndi bryta ned sedskapen i landet. I høgdi kunde ein vel seia at krigen gav eit visst høve til å sleppa seg laus. Samvitsløysa og sedløysa måtte vera der fyrr. Er det då so at vi hev upplivt ein svikt i sedeleg kraft og vilje — og so mykje tollmenner frå Vårherre lyt vi vera at vi vedgår det — so må det vera eit mykje ålvorleg spursmål for kyrkje som for skule — for prestar som for lærarar. Det kan ikkje vera nok å vaska hendene med Pilati ord og so seia harde domar. Det må vera vel so viktig å leita og sjå um ein kunde skimta i djupe orsaker. «Vakta sauene mine», var det sagt ein gong. Hev so gjætarane sett seg til å eta og drikka i kvar sine hyggjelege gilde, medan sauene vart jaga og tekne, so kunde det vera rett å venda odden ein annan veg.

*

Vi møter den røyndomen at trui på samvitet som Guds røyst i menneskja fekk ei mykje hard påkjenning av naturalisma i 1870—90 åri.

Det som hadde vore sjølvsagt for alle ætter heilt frå kristningi i tidleg millomalder, — no med ein gong var ikkje det visst lenger. — Samvitet, Guds røyst. Det set livet i evig andsvar.

Samvitet set på kva annan måte som helst gjer sedskapen til praktiske spursmål.

Og naturalisma såg samvitet «på annan måte». Samvitet var røynleg nok. Det var endå grunnevna i det etiske menneskjelivet. Men det hadde sjølvsagt ikkje noko med Gud eller noko guddomleg. Det var uppsamla livsrøynslor gjenom tider og ætter, innvakse i miljøet og innlivt gjenom uppseding og all påverknad. Det hadde si makt frå det at det svara med velferdsprinsipet.

Soleis greider Harald Höffding samvitet i sin Etikk. Han seier i fyreordet april 1887: «Grundlaget og Målestokken for alle Domme om godt og ondt have et Udspring i selve Menneskets Natur og Vilkår uafhængigt af alle Autoriteter.»

Dette må ein kunna sjå som grunnsetningen hjå Höffding. Og ein kan vel halda dette som eit fullgodt uttrykk for naturalisma sitt syn på samvitet. Og etter som naturalisma trengde inn og fyllte tidi med sine upplysningstankar,, so nådde og denne nye upplysning um samvitet inn i hus og heim. Og kor skulde ålmennt folk venda seg etter upplysning og gode grunnar til å møta noko med som var so ende fram og klårt.

I kyrkjone tagna smått um senn forkynningi av samvitet. Og på bedehuset som no skulde vera betre enn kyrkja, var heile spursmålet utum skotmål.

Ein kan undrast på kor lite det ofte vert rekna med den filosofien som rår i ei tid. Kor lite han vert påakta og medrekna når det gjeld livssyn og livsovringar hjå ålmennt folk. Ein vil vel helst sjå det so at det er i dei krinsane som både hev tid og høve og råd og kunnskap til å fylgja med i heimsens store tankearbeid, at dei filosofiske åndsstraumane set sine merke. Ingen er i tvil um at naturalisma stempla dei akademiske krinsane her i landet i 1880—90 åri. Og ein vil vel og ta med store krinsar innan yverklassa i byane. Men kor djupt naturalisma trengde inn hjå ålmennt folk i bygd og by, det torde vera mindre påakta. Det skal vel i det heile mykje til å verdsetja høgt nok verknaden av ein so veldig straum som den

naturalistiske filosofien var. Det som gav han den store landvinningsmakt var vel serleg den svære rikdomen av ny og verdfull kunnskap som han hadde i sitt fylgje. Og so det kvasse kravet til dagklår sanning. Og vanvyrdnaden for all uklår draum.

Ingen kjem utum innverknaden av ei slik mektig bylgje. I nokon mun stemplar ho alt og alle. Alle fær noko nytt inn i sitt livssyn. Og dei som ikkje hadde noko livssyn, fær seg då eit til billeg pris. Det kan vera dei som kjempar og strid og vil halda all innverknad burte frå seg. Det plar visst ikkje lukkast. På tusen vegjer trengjer det nye seg inn. Det er dei som vil sverja på at dei ikkje hev teke imot noko nytt. Dei narrar seg sjølv. Det gamle biletet um menneskjehjarta som ein slagvoll der maktene fører sine kampar, ber nok ei djup sanning i seg.

Naturalisma drog inn gjenom mang ein port, og la slagvollane stilt under seg. Og mang ein mann stod med sitt gamle store slagsverd og slost heilt manneleg, og visste ikkje sjølv at festningi bakum han var fullsett av dei fiendane han svinga sverdet sitt imot med slikt eit velde.

Filosofien er ei stormakt i kvar alder. Han sprengjer seg fram med eit utal av hermenn og tenarar. Det er ingen ærleg mann gjeve å setja ein mur millom seg og tidstankane.

Ingen stod då heller imot naturalisma på ein slik måte at ein vart utan merke av det livssynet som då braut inn med slik svær kraft. På stutt tid rådde det nye synet i pressa. Og uppglødde forkynnarar bar det fram i tale og skrift. Det smaug seg inn som tvil i dei mest gamaltruande prestar og preikarar og døyvde våpni dei skulde kjempa med. Og landet rundt fekk heile kristentrui ei sterk påkjenning. Den gamle barnlege trui på dåpen som den røynlege atterføding, som Grundtvigs kyrkjelege kristendomsretning hadde gjeve ei rik uppliving, ho fraus mykje godt burt i kyrkjelydane. Og vi torer vel ikkje seia at ho hev grodd upp att.

I det store spursmålet um samvitet trengde det naturalistiske synet djupt inn. For få år sidan kom eg i samtale med ein ålvorleg kristen mann, høg tillitsmann i eit parti som hev havt kristendom som politisk program, bonde frå ei fjellbygd der han hev livt all sin dag. «Det torer vel ingen no», sa han,

«hevda at samvitet er Guds røyst.» Han tenkte som Höffding. Han var då ein vel upplyst mann, hev site og sit på Stortinget. Men han visste ingen som hevda eit slikt syn på ein so ålvorleg måte at det gav noko å halda seg til. Å nei, det var vel so. Det var nok fleir enn han som hev funne lite hjelp hjå kristendomsforkynnarane til å møta stormen med, frå naturalisma imot trui på samvitet som Guds røyst.

No vil eg her ha sagt at det er ikkje min tanke å gjera meg til domar yver kristendomsforkynnarane i den alderen. Den forkynnaren som ikkje makta å kjempa seg igjenom den stormen av tvil og vandskar som måtte melda seg for ei ærleg sjel i dette store spursmålet, for han var det sjølvsagt ikkje rådeleg å tala som um det ingen tvil og vandske var.

Ansleis steller det seg når det gjeld retningi i det heile. Det måtte vera mykje viktig for dette spursmålet å trengja inn i det som var sermerkt i retningi. Det kunde vera at det var eit grunndrag i retningi som synte seg i dette at det vart so stilt um samvitet. Ikkje so at eg kjenner meg før til å gje ei fullgild utgreiding um dette svære emnet. Men eg vilde gjerne freista å få mest mogeleg ljos yver det spursmålet som eg hev teke upp, um forkynningi av samvitet. Og det er ei side som både fortener og treng å verta reist upp til ettertanke.

Det er ikkje so at dette er berre eit historisk spursmål. For den same retningi som då vann makt og førarskap, er den dag i dag den sterkaste makti innan kyrkja. Hev sin eigen presteskule. Hev organisasjonar som når inn i kvar den krå i landet. Hev ein målmedviten førarskap som held retningi samla i ein mykje kampdyktig fylking. Lat meg nemna eit ord av professor Hallesby som ein vel torer sjå som eit toleg greidt og fullgildt uttrykk for den grunntanken som er rådande: «Uppgåva for den kristne er ikkje å frelsa verdi, men å verta frelst ut av verdi». So kvast kunde vel ikkje Gisle Johnson ha forma grunntanken. Det ligg no og eit sterkt innslag av metodisme i millom. Men den indre lina frå den gamle hovdingen til den nye torde vera klår nok. Endå klårare torde samanhengen frå den tid retningi forma seg ut og til no koma fram, når ein held seg til slike menn som lærar Bratten i Drammen og Olaus Nielsen i Fredrikshald som representantar for det sermerkte i frambrotet.

Eg kan ikkje tru at ein gjer rett imot dei som gjev dette frambrotet sin karakter berre med å tala um ortodoksi. Visst er det so, at det er serleg i ordskifte um trudomsspursmål vi lærer førarane å kjenna. Men retningi er likevel meir eit samla frambrot av livsrørslor. Og det frå sidor i sjelslivet som mindre hadde vore rørt ved, og mindre hadde gjeve seg utslag, i den stillvorne samvitskristendomen som hadde vore sermerkt for kyrkjelivet fyrr.

Eg trur at det her ligg mykje av det som kan gje forklåring på dette at samvitet då gleid so ut av kristendomsforkynningi. Kristendomen vart so mykje meir ei stemnings sak. Den sugestive evnen vart so mykje meir enn fyrr ei hovudsak for ein forkynnar. Hans Nilsen Hauge hadde havt motvilje imot gråt og jammer i samlingane. No vart dette motsett. No vart slike utslag just eit avgjerande merke på levande kristendom. Ja, når det lid litt lenger, og serdragi vinn å forma seg ut, so vert gråten i bedehuset og talet på gitarspelarar toleg sikre merke på styrken i kristendomslivet i bygdi eller byen. Um no desse utslag kan liggja i det ytre, og mange vil segja at det er ei sterk yverdriving å leggja so stor vekt på dei som det her er gjort, so er det no likevel heilt klårt at grunnhåtten i desse nye religiøse rørslone er sterkt stemningsboren. Og i seg sjølv kunde vel det vera ein rikdom. Det hev visseleg vakse mykje fromt og stemningsmetta religiøst liv ut av desse rørslone. Forkynninngi vart lagt etter det å få til vekkjingar, sterke frambrot av religiøse stemningar. Og som vi veit er det retningi sitt sermerke no og. Ein rett forkynnar måtte då ha evne til å kalla fram visse sidor av religiøst stemningsliv. Det vart reint ei hovudsak, og det er vel ikkje fritt for at det hev forma seg mest som ein teknikk soleis.

Haugevenene sitt stille djupe livsålvor med kravet på «lydnad mot den indre røyst» som hovudord, gleid meir ut som grunntone. Då kunde ein kanskje helder sjå det so, at ein fann att meir av same klangen og tonen i dei stemningsmette samlingane åt Brødresamfundet som nådde rett vidt utyver samstundes med Haugerørsla.

Det som eg då her fester tanken på er det, at den retningi som her samlar dei nye religiøse rørslone i tidi kring 1850, fører inn på nye banar. Burt frå det stillvorne og ålvorsfyllte i vår gamle folkelege kristendom med lydnaden mot samvitet

som sitt djupaste merkeord. Og inn til meir stemningsborne utslag av religiøst liv.

Vi finn då stillingi slik: På same tid som naturalisma bryt inn med stort velde i folket sitt livssyn, so hev det kome inn ei kristendomsretning som fører med seg at forkynningi legg lite vekt på trui på samvitet som Guds røyst i menneskjesjelene.

På same tid som naturalisma fører den grunntanken inn som ein tidstanke, at samvitet berre kan vera eit utslag av verdfulle nedervde livsrøynslor som sjølvsagt hadde heilt jordisk upphav, so vart den gamle kyrkjelege samvitskristendomen dømt både av dei førande i kyrkja og av dei religiøse samlingskrinsane og kalla daud vanekristendom.

Men det er eit åndeleg straumdrag til som det her er naudsynt å hugsa og sjå i samanheng med dei andre.

På same tid som naturalisma reiste seg i sitt velde, fører ortodoksien med det teologiske fakultet i brodden beint fram krig imot grundtvigianisma eller «Dei kyrkjelege».

Det store stridsspursmålet var her: det menneskjelege. Eller som det heiter i teologi: um gudsbiletet. I dei teologiske krinsane gjekk striden høgt um «anskuelsen». Men millom ålment folk var det ikkje «anskuelsen» som var samlande grunntanke, og heller ikkje var det innhaldet i striden. Det var synet på menneskjelivet som var det store spursmålet. Bjørnson sitt ord um kva som drog han til Grundtvig, gjeld heile tyngdi av frilyndt bondefolk i Noreg; eg skulde tru byfolk og.

Trui på noko godt, noko frå Gud i menneskja, på at «gudsbiletet ikkje heilt var øydt», det var kjernen i den kyrkjelege og folkelege rørsla i vårt land. Det var denne grunntanken som la lysningi og glansen og varmen i «den glade kristendomen». Det var dette grunnsynet som kveikte elden i folkeupplysningsarbeidet og gav krefter til ein stor og offerviljug kamp for fri utfolding av menneskjelivet. «Faderligheden» er det grundtvigsordet som best samlar det som er kjerne i tenkemåten.

Som Guds egen søn er vi
med hans ånd i sandhed fri,
blive dog hos Gud med glede
fordi kjærlighedens kjede
er fuldkommenhedens bånd.

Namnet: «Den glade kristendomen» var vel helst eit utnamn. Men gleda var no rett nok eit grunndrag. Med frigjering fylgjer glede. Og den ljose trui på at mennesket ber guddomslivet i seg i spire, gav ei herleg høgd til tankane um menneskelivet. For alle som noko djupare levde seg inn i dette kristendomslivet, fall då synet på samvitet som Guds røyst i mennesket heilt sjølvsagt inn i grunnsynet. Og den store uppgåva som låg fyre um upplysning og uppliving av menneskelivet fekk si vigsel av denne trui på det gode. Dette vart den frilynde kristendomen. Det var ikkje noko misstak då Chr. Bruun kalla bladet sitt der han førde kampen for dette livssynet: «For frisindet kristendom», — og seinare «For Kirke og Kultur».

Imot denne frilynde kristendomsretningi, samla no det teologiske fakultetet alle krefter til ein utryddingskrig. Teologane for fyre. Det galdt å prova vitskapleg at «Den kirkelige anskuelse» var falsk lære. At Grundtvig sin store tanke um det apostoliske trudomsordet som kristensamfundet sitt levande merkeord heilt frå Kristus og apostlane, ikkje var rett. So viktig var dette verket, at professor Caspari laut bruka ein stor del av sitt livs arbeid på det. Og då det på ei vis hadde lukkast, vart det halde for ein stor siger. Vel gjekk det ut yver trui på den røynlege atterfødsla i dåpen. Og trui på livssamanhengen i kyrkjesamfundet fekk eit slag. Men som taktikk i kampen var det klårsynt nok.

Men ute i folket var det likevel ikkje der striden brann. Der var det store spursmålet, um menneskelivet, um gudsbiletet. Og ut ifrå det, um det ljosare eller myrkare kristendomssynet.

Teologane for fyre der og. Det var her den største fåren låg. Det fårlegaste av alt var å tru på noko godt i «det naturlege menneske». Det finst eit ord i «Kirkeligt Folkeblad» um Hamarbispen. «Han for hårdt frem op gjennem hele Østerdalen mod hver en lærer, hvor han fandt den mindste rest av gudsbilledet».

Denne tilkvesste replikken gjev kampen i ein blenk.

Og var det so at teologane var stride i fordømingi av alt godt i menneskelivet, so vart emisærane endå stridare då dei rett tok til. Det går enno mange merkelege fråsegner i bygdene frå desse tidene. Det er visst ikkje for mykje sagt at det stundom vart til ei forkynning av eit djevlevelde. Og i grunnen låg vel ikkje desse tankane so langt undan.

Det kan vel ikkje vera tvil um at dette sterke draget i forkynningi, og kampen mot den frilynde kristendomen i det heile, måtte føra burt frå trui på samvitet som Guds røyst. So aktivt som dette draget i forkynningi no vart, so uthevja i motsetning til tankane um noko frå Gud i det naturlege menneskje, so måtte det føra med seg ei nedbryting av den gamle trui på samvitet, som just er «noko frå Gud i det naturlege menneske.»

Hev ein vakse upp i ei bygd der det gamle folkelege kristendomslivet var nokorlunde uskipla, so veit ein at det var ikkje liten trong til tenkning yver kristelege spursmål. Ein vil hugsa mang ein samtale frå ein heimleg krins med fine og djupe tankar. Men eg trur ein må seia at denne tenkningi var beinkløyvd. Og so lenge det gamle grunnlaget heldt seg, var det stor indre styrke i livssynet. Og trui på samvitet som Guds røyst var ei klår og avgjort hovudsak.

Det var då og so at dei rørslone som i noko seinare tider hadde verka til upplysning og uppliving, so reint avgjort hadde forkynt samvitet. Eg minner um Thomas von Westen, H. N. Hauge og venene hans, og den presteslegt som hadde gått ut frå Hersleb og Stenersen, og Wexels frå 1820 åri og utyver.

Eg meiner at det er gode grunnar for å tala um dette kristendomslivet som ein samvits- og samfundskristendom.

Ansleis vart det no då mest alle prestane og heile emisærflokken svinga yver på den andre sida. No vart det lite og veikt å høyra um samvitet, men dess meir um mennesket bunde og basta i djevelens vald, utan noko i seg av Gud og det gode.

Det kan sjå ut til å vera ein samanheng frå denne utviklingi og til den svære vekt som vart lagt på «adiafora». Det syner seg vel alle klårast i det at felespel — ja i det heile «verdsleg» musikk — vert halde for synd yver alle synder. Eit fullgodt prov for å vera utum samfundet med Gud var det og, dersom ein var med på leik eller dans eller gjekk i teater. «Guds folk» måtte helst berre spela og høyra gitar, ja ogso orgel. Men verst var fela. Spelemenner som vart umvende slo sund felone sine og brende dei. Og i den blå og gule logen av lakk og harpiks såg dei faret av djevelen sjølv.

Det skulde vel vera gamal kristen røynsle at når slike men-

neskebod vert høgste lov, då er det fåre for at Guds lov i samvitet vert yverskygd og døyvd. Heilt frå Paulus er vel det kristen røynsle.

Og det reint historiske ettermælet frå dette gjenombrotet, er vel helder ikkje dette at mennesket i det fekk større styrke i verksam kjærleik. Gjeld det naud og armod som det var mykje av då, i alle fall i bygdene, so trur eg ein vil finna ei fullt so varmhjarta andsvarskjensle hjå folk som heldt seg i dei gamle livsformene.

«Var det nokon som der leid vondt
og vart fyre tap og spille
brått det spurdest um bygdi rundt
og alle tykte det var ille»,

seier Ivar Åsen um «Gamle grendi». Det var djupt innlivt i den gamle kristelege seden «å bera byrder med kvarandre». Det kan vel segjast å vera eit drag i vår folkelege kultur dette. Men det vil vel visa seg di meir ein trengjer inn i folkelivet, at det glør ein sterk kjerne av kristeleg kjærleik og andsvarskjensle i denne menneskelege samhugen. Hev ein sine barndomsminne frå «Gamle grendi», det vil seia frå ei bygd medan den gamle livssammehengen var ubroten, so vil ein bera med seg eit stort og fagert minne av eit harmonisk menneskeliv, bore av kristeleg samfunds- og andsvarskjensle. —

Men for den nye retningi var heile dette vårt gamle folkelege kristendomsliv berre daud vanekristendom.

Prestar og emisærar hjelptest åt med å bryta sundt samfundet og so samla «den lille flokk». Det torde vera mange bygder som kan fortelja kven den forkynnaren var som det lukkast for å bryta det gamle nattverdsamfundet i kyrkjelyden. Det var berre vanekristendom. Og då det rett gjekk upp for folk kor fårleg ein vane det var, so vart det slutt. Det var ikkje berre nattverdsamfundet som vart uppløyst. Kjensla av kyrkjelyd svann burt, og bedehuset vart samlingstaden for flokken eller flokkane. Det låg i heile tankegangen at berre «flokken» kunde verta frelst. Utan å koma inn i flokken kunde det ikkje vera tale um frelse. Heile det frilynde kristenfolket i landet vart då fylgjerett og nådelaust dømt til evig helvite.

Tenkjer ein seg inn i kor gruvfull den partifanatismen er som her vert utropa som einaste rette kristendomen, kor umenneskeleg den kjærleiksløysa er som her hev rådvelde, so lyt ein tru det vart langt å leita fyrr ein nådde inn til eit vake og kristeleg upplyst samvit. Rørsla sjølv må her med si eigi forkynning bera det beste vitnemål um kor veik ho var i den kjærlege andsvarskjensla som skulde vera ei hovudsak i eit kristeleg upplyst samvitsliv. Vi veit at Wexels prøvde med eit mildt ord. Det førde berre til at han vart dømt verre enn ein heidning å vera. Han «undergrov kirkens mure medens han åd dens brød».

Då no heile kyrkjestyret og godt so heile presteskapet stelte seg i retningi og partiet, kjendest det etter hand som dette var landsens kyrkje. Og det frilynde kristenfolket kjende seg mest som utstøytt. Og vide i landet er stillingi slik, at denne kjensla er rådande den dag i dag.

Eg meiner då det må vera grunn til spyrja um ikkje folket vårt ved yvergangen frå den gamle samvits- og samfundskristendomen til den nyare stemningsreligiøsiteten leid eit ålvorleg tap i sin kristelege livsarv. Serleg må ein vera redd for at eit slikt tap kan liggja til den sida som det her hev vore tale um. Er det so at vår gamle folkelege kristendom hadde sin beste styrkje i eit rikt og vake samvitsliv, og er det so, at dei rørslone som førde yver til vår tid, hadde lite til vekking og styrking av samvitslivet, so måtte ein venta at ein slik yvergang synte seg i livet. —

Utanum samvitet kan ein vel ikkje finna dei avgjerande orsakene til stigning eller fall i sedeleg styrke. Og er samvitet i ei tid døyvd og skote til side av tidstankane, og burtgløymt av kristendomsforkynningi, so skulde det vera meir enn underleg um ikkje eit fall i den ålmenne sedskapen måtte fylgja av det.

Er uppgåva for den kristne «ikkje å frelsa verdi men å verta frelst ut av verdi», og hev *det* vore grunntanke i ein stor del av kristendomsforkynningi gjenom meir enn ein mannsalder, so måtte det vel vera berre ventande um djupt livsålvor og andsvarskjensle minka i landet.

Lyt ein då sjå det so at den unge ætti no går ut i livet med ein fatigare arv av sedeleg styrke, so skal sjølvsagt brodden i

klagemålet for det vendast imot den eldre ætti, imot oss som er foreldre og uppsedarar.

Aldri hev vel nokon alder i heile vårt folks kristentid vore so fyllt av uro og tvil og svære umskifte som vår, som no held på og vert eldre folk.

Aldri hev ei ætt i heile vårt folks kristentid lagt burt so mykje av gamal, nedervd, livsprøvd kristeleg kultur, som den ætti som no held på og vert eldre folk. På den eine sida for å ta upp eit naturvitskapleg syn som livsgrunnlag, på den andre sida for å fylgja nyare kristendomsretningar inn på nye banor. —

Livsverde er vunne, og livsverde er tapt.

Men vi i vår alder vart ikkje sterke uppsedarar. Og det åndelege tilstandet vi hev skapt i kring oss, hev vore fullt av rot og usemje. Fullt av utruskap mot god gamal kulturarv, armt og veikt i evnen og viljen til å sameine verdfullt nytt med godt gamalt.

Det kjem for meg at det er rett av oss å seie so, at kan vår unge ætt veksa fram til gode og trufaste og dugande menneske, so skal vi meir enn andre takka for det som ein serleg nåde. Mange av oss hev sjølv vakse upp i rotløyse og yvergang, sume hev vakse upp i «Gamle grendi». Men vi lyt vedgå at vi hev ikkje greidt å skapa dei faste klåre livslinone som vår gamle kristenkultur hadde.

Der eldre ætter hev havt klåre grensor og greide gjerde av samvitsbunden sedvane, der fann vår ungdom då han voks fram, korkje grensor eller gjerde.

Når vi i vår ungdom i «Gamle grendi» gjekk like inn i ein sterk kyrkjelyd med dåpspakt og altargonge som sjølvsagde grunnstøde, so fann vår ungdom ein uppløyst kyrkjelyd utan nokor trygg tru på dåpen, og utan noko nattverdsamfund. Og medan vi endå i vår ungdomstid møtte ei sjølvsagt forkynning av samvitet som Guds røyst i menneskjehjarta, so kan det vera uvisst um vår ungdom hev høyrt tale um samvitet sidan dei la burt skulebøkene sine. Det skulde då vera um det hadde nådd dei ein tone frå den frilynde kristendomen som det aldri hev lukkast å få heilt utrudd av Noregs kyrkje og skule.

Det må vera klårt: Ungdomen i vår ætt hev havt, og hev enno, større vandskar enn tidlegare ætter hev havt med å vinna fram til eit livssyn som gjev kvile og fred.

Naturalisma held på og misser si makt som religion. Men det kvasse kritiske sanningskravet er visst ikkje veikare enn fyrr. So vert det kanskje lyd å få for «den indre røyst».

Vi ser korleis det varaste øyra i den norske kyrkja i vår alder lyder stilt og inntrengjande etter kvar rein og ekte tone. Og han som lyder so vart, han talar og so skynsamt og kjærleg «I Jesu navn». Men han veg ordi so nøgje. Med so uvanlege krav til den personlege upplevde sanning. Det er som han sender ordi inn i sjelene og bankar stilt på og bed um å få tala med sjølve samvitet. Han var vel ein helder einsam mann. Og mange vilde sjå han utstøytt. Men han er visst ikkje so heilt einsam lenger. Her veks visst voner for den djupe og stille kristendomsforkynningi som trur på samvitet og finn vegen til det og kallar på det.

Utav dei mange mange som diktarane våre hev reist upp i millom oss i seinare år, er det visst ikkje nokon som hev havt slik forkynnarkraft som Odin Sætran.[1]) Han seier ein stad um gamle Åsel Håberg: «Ho sjer mæ ut som ei lita samvittiheit der a set». Og det er vel grunnordet um henne, — men dermed og um dei gjævaste i den alderen ho høyrde til. Men det er og samvitet som reiser Odin upp til den hovdingen han er. Vesl-Hakko aust or skogane er av same ætti soleis. Samvitet hev vorte so stor ei sak i den ålvorlege diktningi i seinare år. Fær eit menneske samvitsdomen yver seg, lyt det anten få utløysing eller det brotnar ihop. Og det hev mykje meir enn fyrr vorte verdsetjingsgrunnlaget. Klokskapen og viljestyrken skapar ikkje åleine føraren, det vakne samvitet gjev mennesket sin adel.

Det hev stundom vore tale um norsk kristendom. Og det hev vore tala noko um korleis han skulde syna sine sermerke. Det hev fått slike uttrykk som: «Sverigs kyrka, Danmarks menigheder og Norges kristne.» Ja, so fælt hev sundriving og uppløysing herja Noregs kyrkje at dette vert sagt, sagt av norske kyrkjemenn endå til utan gråt eller skam. Det lyder som ufreden og usemja er noko som skulde so vera. Det lyder heilt flott. Sjå for sterke kristne! Her er dei som greider å stå kvar for seg, treng ikkje til samfund korkje av kyrkjelyd eller landskyrkje. Enn um vi helder i audmjuk bljugskap sa som so: Her

[1]) Olav Duun: «I Eventyret», «I Ungdomen», «I Stormen».

finst enno ur lite levande samfundskjensle i kyrkjelydane. Og her finst ur lite levande samfundsånd som umfatar landskyrkja. Det er mest berre som ein lengt etter ein rikdom som vi eingong åtte vi og. Måtte Gud gje vokster til dette skjelvande veike kristne samfundslivet.

Norsk kristendom. Kjem ein innum alt det høgrøysta ståket som so lenge hev skjemt norsk kristendom, so kjem vi inn til eit mykje bljugt og vart liv. Gjev det måtte slå seg ut og koma noko sterkare til orde enn det hev gjort. For so skulde kyrkjelydane bli sterkare, og samfundslivet som umfatar landskyrkja bli myndugare. Og ordi skulde bli stillare og djupare, få meir i seg av vart samvit. —

Vi er vant med so ofseleg mange ord, og so ofseleg sterke ord: Eg var ein gong i fylgje med ein mykje stillfarande prest på eit møte på eit bedehus. Det var ein stortalar som heldt møte, og det svære huset var overfyllt. På heimvegen sa han: «Det er underleg; men på eit slikt møte høyrer folk Guds ord på same måte som ein høyrer musikk. Og det er visst so at mykje av den religiøse talen no vert uppteken estetisk. Men ein tale- eller taleflaum som berre hev estetisk eller estetisk-religiøst verde, vil heilt endefram verta motteken som «underholdning». —

Er det ein fin eller kraftig prestasjon med sterke smellar i vimpelen, kan talaren samla store møte og få eit stort ord som talar. Men er ålvoret ute på leiting etter noko til seg, går ein vel helst heim frå eit slikt møte med ei von mindre.

Norsk kristendom. Biskopen som heldt messa med Olsokstytta på Stiklestad Olsokdagen i fjor sa det slik: «La oss reise heim og bygge Noregsdomen til våre barn». Det er ei herleg uppgåve. Det sundrivne og nedrivne kyrkjesamfundet bøtt og uppbygt til ein Noregsdom åt vår eigen ungdom. Vi kunde vel ikkje få ei finare helsing og ei fagrare uppgåve frå dagen og staden. Tvillaust er alt mange hage hender i gang. Gjev det må lukkast for ein ny førarskap å la biletet av den nyreiste Noregsdomen lysa slik for synet, at arbeidsstyrken ser han lysande fyre seg i dagar og år medan verket skrid fram.

Nils Sivertsen.

ORD OG REALITET

Utdrag av tale i Norske Studenters Kristelige Forbund 23. april 1931.

Av sogneprest ERLING TOBIASSEN, Ådal.

— — — En av vårt nabolands kristne læger har nylig stillet diagnosen på vår tids ungdom og resultatet er dette: «Det er den åndelige overfodring som våre unge har vært utsatt for i flere år som har ødelagt deres normale fordøielsesevner.» Skrivebordskristendom har knekket dem.

Diagnosen er siden satt under debatt. Men kan vi i alle fall ikke være enige om at det har ikke manglet på ordene. Ord som blev talt og ord som blev hørt. Vakre ord, men virksomme? Dr. R. Thommessen spør i Fritt Ord: «Hvor mange prekener har egentlig øvet innflydelse på ditt sinn?» Svaret kan selvfølgelig også bero på hvor mange prekener man har hørt. Ti det er med prekener som med aviser, nogen glir oss likegyldig mellem henderne, andre gjemmer vi fordi de har ansikt og er med å tyde oss tidenes tegn.

Men der ligger i alle fall i spørsmålet en brodd som er manges. Skuffelsen over ordene, over forkynnelsen er vidtfavnende. Meget av skuffelsen er blitt jargon. Når liberalismens journalister nu skal muntre sig så blir det jo inntil trivialitet mannen i kappe og krave som må holde for. Men der er også skuffelse som går dypere enn jargonens. Det kan ha sammenheng med evneløshet. Ordenes formning er kunst, ikke minst de ord som nærmer sig det ordløse. Men evneløsheten er almenneskelig. Derfor ligger vanskeligheten ikke bare der. Ordene er bare virksomme når de åpner for nytt syn og når de driver til nye veier. Men skrivebordkristendommens ord har ikke alltid den art. De kan være vakre og høitflyvende; men virkeligheten som de vil avdekke ligger ofte lavere. Livet er oftest mere nøkternt enn ordene. Vi kjenner til det fra vår egen krets: Forkynnelsen har sunget klagesang; vi har ikke grått, fordi vi fant ikke

gråtens motiv. Forkynnelsen har grepet til fløitespillet — og det har i mangt merket studenterbevegelsens forkynnelse — men vi har ikke alltid danset, fordi vi fant ikke gledens motiv.

Hvad er det som mangler? For det er jo snart å bli enige om at vi har ikke den strøm i oss som bevegelse, den personlige intensitet i oss som hører Kristi verden til.

Det spørs om det ikke har sammenheng med mangel på realitetsbevissthet overfor Guds verden. Og det blir alltid i religionens verden mangel på oprinnelighet og dybde. En engelsk soldat var under krigen hjemme en tur. Han satt en søndag i en liten landskirke oppe i Skottland. Han merket der, sier han, at menneskene i den kirke bad med en ny tro og en ny realitet, og han sier det i sin bok: «A Soldier to the Church»,[1]) at efter krigen står nye menn i den gamle kirke og spør efter ett: realitet.

Men den gamle kirke hører idag det rop ikke bare fra de som vendte hjem fra skyttergravene. Idag står ropet som aldri før inn mot de gamle kirkemurer. Vel bærer tiden motstridende viljer i sin favn. Erkjennelsesteoretisk står vi kanskje ennu bundet; men synene er friere, mere grensesprengende enn før. Man har sin forstand i orden selv om man vender sig til mysstikk. Og slik er det nu tankemessig sett bedre vær for kristen tro enn det har vært på lenge. Men på den annen side, realismen er gått oss i blodet. Den er blitt vår slekts skjebne. Og tidens barn vender med særlig strenghet realitetskravet mot religionens verden. De gjør det med rett så sant sannheten der alltid står dørvokter.

Vi skal ikke møte denne situasjon med klagesang. Det er for troen en sund situasjon. Troen kan vise sin bærekraft. Den kan realisere at Guds rike ikke er ord, men kraft. Og kan den det ikke, så kan den holde opgjør og levere tilbake til den første kristentid sine lånte fjær. Så kan den klæ sig i sekk og aske; det er til tider ingen usund klædedrakt for troens barn. Ti ingen kan i lengden leve eller dø på illusjonens eller selvbedragets løgn. Ikke minst når motvær reiser sig for troen må den være sig sin egenverdi bevisst; hvis ikke, så blir det bare rømte skanser.

[1]) W. P. Young: A Soldier to the Church. London 1919.

Det var ingen drømmer som engang vandret over Galilæas jord. Den der som han visste hvad der bodde i et menneske har heller ikke lett for å gi sig drømmen i vold. Han var en virkelighetens mann. Han var det i ordene sine, og han var det i den grad at når han i ord lette efter den store velgjerning så fant han den i det dype hvor venn løftet mot venn et beger koldt vann. Han var det i sin ferd. Han satte sig tilbords med toldere og syndere. Han visste at der møtte han mennesket. Han var det i sin sjelesorg. Han øvet den i kjærlighet; men han bar aldri kjærlighetens forventning inn i illusjonen. Den unge mann gikk fra ham. Han lot ham gå. Men han så på ham og fikk ham kjær. Slik var hos ham kjærligheten alltid større enn forventningen.

Jesus var en virkelighetens mann. Men hans virkelighet var større enn den som gror av muld og rammes inn av fire hjørner. Han var den store grenseoverskrider som møtte kjent land der vi skrider frem i anelse og lengt. Når han løftet sitt blikk og sa: far, så kløvet han skyene og hvilte i verdenen bak dem. Når han i nattstille gikk op på berget og opløftet sine hender, så bar han siden velsignelse i dem ned i dalen. Han var aldri i drømmeland. Han var alltid i fars hus. Derfor var heller ikke korset hans tyngste lidelse. Han var i lidelsens dyp da han ropte: «Min Gud, min Gud, hvorfor har du forlatt mig»? Gudforlattheten var for ham døden.

«Hans fiender arvet hans klær; hans venner arvet hans verden.» Han tok dem inn i sin grenseoverskridende virkelighet så langt Mesteren kan få følge av sin lærling. Og der fant de sitt feste. Vel hadde de sin strid og skoddetid; men totalinntrykket av urmenighetens stemning, det er virkelighetsmøtet de har hatt: Vi vet på hvem vi tror. Vi er gått over fra mørket til lyset. En oververdslig realitet hadde møtt dem slik at de våget livet på den.

Man kan innvende at det er gjennembruddstidens førstehåndsoplevelse. Det hører alltid epigontidens menn til å arbeide under synkende temperatur. Men denne realitetsbevissthet har alltid fulgt troen. Den har drevet én til storverk, en annen til lovsang. Og de som har hatt den levende i sig, de har fra slekt til slekt vært rede til å avlegge regnskap for det håp som bor i dem.

Denne realitetsbevissthet har sin særegne art. Den springer ikke frem av tvingende bevis. Den møter oss ikke med theofaniens makt. Åndsverdienes realitet er en annen. Men de bygger allikevel op en ny verden inne i oss. Vi går alle merket av en tanke, et diktverk, en personlighet som møtte oss med en egen virkelighetstyngde så vi ikke kunde komme oss undav. Det er slik også med Guds verden. Den som kommer nær den går siden merket for livet.

Slik har mennesker møtt Guds verden. Slik møter de den idag. Snart som den uundgåelige verden: «Farer jeg op til himmelen, så er du der og vil jeg rede mitt leie i dødsriket, så er du der, ved havets ytterste grense...» Snart som en realitet som stiller alle behov og all trang: «Når jeg har dig, Herre, så trakter jeg ikke efter mere på jorden». Men alltid stiger denne Guds verden frem med det ubetingedes og absolutes makt og på nytt og på nytt blir den det tilværelsens faste punkt hvorfra støvets barn beveger verden. Men når det skjer, så skjer det alltid i Jesu navn.

Å være en kristen, det er å leve i denne virkelighet. Å nevne sig kristelig stundenterbevegelse, det er å ville den. Ville den personlig i sitt eget liv, ville den til misjon blandt andre. Ville den ubetinget under det absoluttes makt. Lunketheten er kristentroens dødsfiende. Kristus er ild, og det må brenne omkring ham. Og skjer det ikke, så vil det alltid henge sammen med at vi ikke har vært ham nær nok, han som er kommet for å kaste ild på jorden.

Vi søker denne virkelighet, og stundom søker vi den forgjeves. Andre ganger glimter den mot oss, og vi lever. Ti først når virkeligheten av Guds verden møter oss og bøier i kne gror den visshet frem som gir en sjel fred og et kristent menneske kampmot. Men «troens visshet er en visshet i tro». (Aulen). Realitetsbevisstheten er ikke; den blir, tilkjempes stadig på nytt. Og i den kamp møtes ikke sjelden tro og tvil.

Paulus har åpnet sig for sin kamp. Hans intensitet er vår dom. Men kampens erfaring har han samlet i dette: «Arbeid med frykt og beven på eders sjels frelse». Men kampen er evig den samme, om himmelegn og lynne, miljø og tidspreg skifter. Olav Aukrust åpnet i sin diktning for sin kamp, slik som en menneskesjel idag kan få den å kjenne, i dyp ve der ormen

stinger og synd binder, men også som ørn over fjell i hellig lengt mot evige verdener. Men kampens resultat, det er tilkjempet realitet:

No veit eg det kven du er, du som lyser
i myrkret som kvar iser og alting hyser.
No vågar eg namnet ditt skrive, eg veit det visst:
Vegen. Sanningi. Livet. Jesus Krist.

Ut fra slik oplevelse, i forskjellig form, setter troen sitt uovervinnelige: og dog — mot alt som går imot den. Da blir en kristen misjonær.

Denne realitetsbevissthet, denne førstehåndsoplevelse av og innlevelse i Guds verden, sist og først slik som den møter oss i Jesus Kristus, det er den det kommer an på. Uten den blir ordene visne ord. Uten den blir kristentroen i lengden et åk over vår nakke og en anstøtsten vi snubler over. Denne realitetsbevissthet kommer det så meget mere an på nu, da fiendskapet mot troen øker i vidde og troens ord ikke lenger er et selvfølgelig ord. Denne realitetsbevissthet kommer det tillike så meget mere an på nu blandt studenter i den moralske nyorientering vi er stillet inn i. Det ser ut til at det i mangt vil spørres om en suveren vilje til å stå imot, om en personlighetsutformning og et mot til å gå mot strømmen som alene vissheten om gudsdomskraft kan gi det.

Men all uro foran studenterbevegelsens fremgangsvei og vår personlige kamp, vi som er merket av Guds verden og ikke siden kan komme løs, er ikke den dypeste drift i det alt nettop en slik realitetshunger? Derfor er det også et aktuelt spørsmål: Hvordan nå til en slik realitetsbevissthet, den Jesus levde i, den han gav sine venner i arv?

Tanken når ikke frem. Den har sine grenser. Troen når frem. Men det er jo den vi så ofte mangler. Derfor skal vi først erindre at den vikelighet vi søker er en virkelighet som åpenbarer sig. Søkende mennesker står overfor en søkende Gud. Slik blir vårt forhold til virkeligheten bestemt av vårt forhold til åpenbaringen. Og det forhold er avgjørende merket av lydighet og kjærlighet.

Men åpenbaringen har den art i sig at den utdyper realitetsbevisstheten hos den som søker den. Guds ord, mere enn til ordeksegese og problemsport er det gitt oss til innlevelse. «Ordet er helligdommen blandt oss.» (Barth). Når ordet vidner, så gjennembryter det grensene. Når ordet taler, og den som lytter kjenner noget til livsnødens lydhørhet, da stiger Kristus frem, og Kristus er alltid innbydelse og kall. Men lydigheten mot Kristi kall: Følg mig, det blir en ferd inn i en verden hvor det som overgår all forstand og det som lenges i en menneskesjæl møtes i ett: Gud. Da kan et mennneske i hellig frykt gi ord for spørsmålet: si mig ditt navn (Gen. 32, 29) og Jakobskampen kan stilne i svaret som gir Guds navn: «Jeg er» (Ex. 3, 14).

Og bønnen. Den er ikke gitt for å lage tysk teori om den, men for å virkeliggjøres. Bønnens mennesker har alltid gjort den erfaring at Fadervårets Gud er en ventende og lyttende Gud. Han åpner for den som banker på. Og derfor kan vi be for å finne Guds virkelighet. Derfor kan vi be for å være og leve i den.

Og de helliges samfund. Det er mere enn en troesartikkels sats. Det er en kraftkilde. Ti det er nettop samlingen av mennesker, om de er reist foran oss eller vi idag deler brød med dem, som har funnet Guds verdens virkelighet og lagt sin sjels liv inn i den. Hos dem er den virkelighet vi søker. Der møter den oss i vårt eget kjød og blod. Der kan vi se hvordan den tar mennesker til fange og omskaper dem. Men lar vi de helliges samfund bære oss, så skal det også langs den enkeltes vei skje at dersom nogen vil gjøre Guds vilje, han skal i sin egen evneløshet, men tillike i Kristi kraft møte Guds verdens virkelighet.

Det er vår lodd at vi hungrer efter denne virkelighet. Men virkeligheten er åpenbar og virksom mellem oss. Gud gi oss mot til å gå helt inn i den; ti ikke bare gjelder det at den som hungrer skal mettes, men kanskje gjelder det tillike at studenterbevegelsen først får strøm i sig når denne Guds verdens virkelighet for alvor tar makten over oss.

Erling Tobiassen.

KVEKERISMEN

Av fengselsprest R. Selvig.

Kvekerismens historiske begynnelse er stort sett en enkelt førende personlighets religiøse gjennembruddshistorie; nemlig George Fox, f. i juli 1624. Den historiske periode hvori han levet var ikke ulik vår egen.

Som religiøs «søker» fant han litet av hvad han lengtet efter — «jeg ønsket å se mere Kristuslik karakter som frukt av den kristne lære» — og gav sig ivei på egen hånd; uten at vi dog her skal følge hans åndelige vandringer nærmere. Gjennem en mystisk religiøs oplevelse av visjonær karakter, som rystet hans personlighet til grunnen av dens vesen vant han tilslutt ro og klarhet. Han forteller selv herom i sin «Journal» — trykt første gang i 1694 — bl. a. at han hørte en stemme og det var kun Jesus Kristus som kunne tale til hans tilstand; «det var Kristus som oplyste mig og gav mig sitt lys til å stole på og gav mig håp som er ham selv; åpenbarte sig selv inne i mig, og gav mig sin ånd og sin nåde, den jeg har funnet tilstrekkelig i det dype og i al svakhet. I den dypeste elendighet og i de største sorger og fristelser som mange ganger kom over mig var det således Herren som i sin barmhjertighet opholdt mig.» Audisjon og visjon, ratio og eksperimentell erfaring forener sig her i harmoni gjennem en religiøs grunnoplevelse av mystisk karakter som ikke blot er karakteristisk for G. F. men for kvekerismen i det hele. G. F. skaper Vennernes samfund og på den av ham lagte basis har dette eiendommelige og tiltalende lille samfund reist sig. Kvekerismen forener under høi tolleranse det individuelle, universelle og sosiale uten på nogen måte å være proselyterende. Bevegelsens styrke er ikke det kvantitative men det kvalitative; den har været noget av salt og lys i verden; den eier noget av Gudsrikets surdeigskraft i sig.

I 1680 var kvekerne ca. 80 000; i 1927 var de ca. 20 000 i Storbritannia; ca. 100 000 i Amerika og nogen andre mindre spredte grupper ellers. Denne ringe fremgang kunne synes

betenkelig; men samfundets levedyktighet er utvilsom, og deres innflydelse rekker meget lengere enn antallet peker på. Over den hele verden er der nu mange som står kvekerne nær — Friends of Friends.

Hos George Fox og i kvekerismen, betyr nu religion en stor og sterk, personlig åndelig *erfaring*.

«Jeg kjente eksperimentelt at Gud oplyser, gir nåde, tro og kraft.» — «Jeg kjente Gud gjennem åpenbaring.» Det er her tale om en erfaring om Gud i sjelens grunn. Gud er en levende ånd som taler i menneskets indre. Herpå er al ekte kvekerisme basert. Det er «mystical religion», men den er ikke pantheistisk utflytende; ti al «åndelig sannhet må finnes innenfor den personlige erfarings område.» Kvekerne hevder nu videre *den kontinuerlige inspirasjon*. Åndens virke hører ikke blot fortiden men også nutiden til, ånden taler inne i enhver av oss. Ad den personlige erfarings vei mente nu G. F. å ha fått budskap om «taushetens basis», grunnlaget for kvekergudstjenestene, «silent worship»; og om det for kvekerismens tro grunnleggende, tilliden til det «indre lys» og videre, troen på det av Gud som finnes i ethvert menneske» — «the seed of God in every man». I ethvert menneske er der en makt som er mere, høiere og andreledes enn det verdslige og menneskelige; noget av guddommens personlighetsmakt dveler inne i enhver av oss. Denne mysticisme har altså personlighetskarakter. Alt er også knyttet til Kristipersonlighet og er regulert av den hellige skrift, den evangeliske tradisjon og hele den hellige, åndelige overlevering. Det indre lys er universelt tilstede, uavhengig av kjønn og rase, stilling og opdragelse. Kvinne og mann, hvit og farvet er prinsipielt likestillet. Praktisk finner man derfor kvekerne som forkjempere for kvinnenes rettigheter og likestilling; som forkjempere for slavehandelens ophevelse o. s. v. — Det «indre lys» er i virkeligheten kvekerismens hemmelighet.

«Ingen er en kristen alene ved kunnskap om Jesu ytre livs omstendigheter; heller ikke ved å underkaste sig en kirkelig autoritet; men kun en kristen i den grad som et indre lys åpenbarer et menneske hvad Jesus egentlig var; og kun i den grad som det lar sin karakter og sin livsholdning forme gjennem denne åpenbaring.» Eller: «Gjennem det indre lys har

vi gudserkjennelse. Erkjennelsen kommer ikke til oss ved betraktning av de oss omgivende gjenstander, således som vor kunnskap om naturen og verden; heller ikke gjennem intellektuelle overlegninger, heller ikke gjennem andres vidnesbyrd, som kan være forankret i kirkens eller bibelens autoritet. Alle disse ting er verdifulle som hjelp og øvelsesfelt for å nå til gudserkjennelse, men de kan ikke gi oss dette før vi kommer til det visjonære punkt gjennem vort indre øie. Med andre ord: Gudserkjennelse kommer gjennem åpenbaring o. s. v.» — Denne indre skuen eller åpenbaringsprosess er kun mulig ved stille fordypelse, gjennem «nedsenkning». Det indre lys kommer fra Guds ånd. Hvad det kommer an på er å bli sig dette bevisst; å la Guds ånd få virke. Dette indre lys er nu videre den evige kilde for kvekerismens beundringsverdige aktivitet. Gjennem denne aktivitet skal lyset skinne rent og rett, klart og overbevisende. «La således eder lys skinne for menneskene at de kan se eders gode gjerninger og prise Eders Far som er i himmelen.» —

Til konsekvensene av G. F.s religiøse erfaring og oplevelse hørte derfor ogsaa en mangeartet sosial aktivitet — nektelse av å gjøre krigstjeneste, fredspropaganda, evangelisering o. s. v. — som efterhvert har fått øket styrke og omfang blandt vennene. Altsammen er resultat av den centrale gudserkjennelse. George Fox og kvekerismens budskap kan kort opsummeres slik:

1) Gud har sitt vidne i hvert menneskes indre, av hvilken rase eller trosbekjennelse det enn er. Efterfølgelsen av dette indre vidne — den aktpågivende opmerksomhet overfor det lys dette vidne bærer — vil sikkert lede, selv den mest uvidende og ulærte til det evige livs fylde.

2) Jesu Kristi religion må ikke bli en trosbekjennelse eller ytre form, heller ikke må den bestå i slavisk lydighet eller avhengighet av nogen boks ord. Det må være en religion bygget på førstehånds erfaring. Menneskene må selv kjenne Gud — ikke andres Gud.

3) Det kristelige liv er ikke et liv som kan inndeles i avdelinger (compartments). Det må være tydelig i dagliglivets hendelser, i butikken, på markedsplassen, på kontoret, universitetet, fabrikken, skolen og hjemmet, ja overalt. At liv er hellig, enhver handling burde være et sakrament.

Enhver trofast lysets efterfølger må i ethvert annet individ på livets vei erkjenne en i hvem noget av lyset skinner, selvom det kan være svakt. —

På dette hviler alt, av dette følger alt annet. —

Kristendommen fremtrer i denne åndelige erfaring og dens utformning helt som den åndens religion den er.

Kvekerismen hevder således ethvert menneskes direkte, frie adgang til Gud uten nogen mellemmand. Man kan hertil sammenligne Luthers tanke om det almindelige prestedømme. Der er her også et slegtskap mellem kvekerismen og lutheranerne i protesten mot klerikalismen og dens midlerstilling i katolicismen. Konsekvent og radikalt forkaster kvekerne alle ytre former, såvel i kultus som i trosbekjennelse. Sakramenter kjenner de ikke. Sakramentene er dessuten sier kvekerne blitt spiltelsens istedetfor enhetens og samholdets tegn. Men Kristus innstiftet intet sakrament, han grunnla ingen ytre, institutionell kirke eller geistlig stand. Hvad nadveren angår skal ethvert måltid egentlig være et sakrament. Om den kristelige enhet sies at: «Kirkens enhet vil, hvis den nogensinde gjenvinnes, bli den indre enhet av alle dem som elsker og følger Jesus Kristus, uansett de ytre midler hvorigjennem de søker opholde sit samfund med ham.» Gudstjenesten skal skje i «ånd og sannhet» og Gudstilbedelsen er efter Herrens mening like bred som livet selv.

«Jeg har herliggjort dig på jorden ved å gjøre den gjerning du har betrodd mig.»

Når man, sier kvekerne, har oplevet og erfaret den hellige ånds dåp er der intet behov for dåpen i vann.

Ethvert medlem av kvekersamfundet tilhører den åndelige orden og kan bli kalt til hvilken som helst åndelig tjeneste; dette er det «true Ministry.»

Hvad det imidlertid fremforalt gjeller for kvekerne er at «Christianity is essentially practical». Hertil hører også erfaringen om Jesu Kristi reale presens som lyset i enhver. Det kan erfares av alle men opleves best gjennem «nedsenkning» eller i den tause gudstjeneste. Ti menneskene trenger å trekke sig tilbake fra det ytre til det indre; men de trenger også samfundet med sine søskende i videste forstand. Det er viktigere å ta vare på de åndelige gaver enn på å bevare ytre

rituelle ordninger eller trosbekjennelser. Hvad det gjeller er: «trust the Spirit.»

Kvekerismen stiller store krav til sine medlemmer og til de kristne tilbedere. Den tause gudstjeneste er en høi og krevende form for tilbedelse; det kreves meget for at ikke stilheten skal bli tomhet, men virkelig være åndelig mettet og virkekraftig. Men dette kan den tause gudstjeneste være, og da er den både styrkende, veiledende og betagende. Robert Barclays vidnesbyrd om den tause gudstjenestes åndelige makt og innflydelse er her talende: «Når jeg kom inn i Guds folks tause forsamlinger følte jeg en hemmelighetsfull kraft iblandt dem som berørte mitt hjerte, og når jeg gav efter for den følte jeg det ondes makt i mig svekkes og det gode reiste sig, og således blev jeg knyttet til og forbundet med dem, idet jeg hungret mere og mere efter at denne kraft og dette liv skulde vokse, hvorved jeg følte mig fullstendig forløst!» Jeg antar at de allerfleste som med åpent sinn og velvillig mottagelig hjerte har deltatt i kvekernes tause gudstjenester har kjent noget lignende, og har følt sig både betatt av det og beriket ved. Det krever ganske visst en viss åndelig modenhet, en sterk disciplin og vilje til samfølelse og underordning. Men når det så tales, bes eller synges ved den tause gudstjeneste har det desto større verdi og åndelig styrke og virkelig innhold. Gjennem sin spesielle gudstjenesteform skaper kvekerne et miljø hvor Guds, i alle mennesker nærværende ånd, kan finne manifestasjon; i tale, bønn, sang og i påfølgende liv og handling.

Vi kan da si at den tause gudstjeneste er anlagt på:

1) å la det indre lys gjennem meditativ samling blusse op og få uttrykk gjennem mottagelige sjeler, —

2) gjennem indre skuen å styrke og å opbygge såvel den enkelte som samfundet. —

Stillheten er ikke mål i sig selv men middel til målet som er åndens tale, at lyset kan skinne!

Det er hos kvekerne en almen regel at «det er yderst viktig at de som kommer sammen til offentlig gudstjeneste forsamler sig i bønnestemning.» — «Vi tror at bønnen er en kraft i verden.» — Kvekerliv er bønneliv. Gudstjenesten er også uttrykk for en aktivitet. «Sann gudstjeneste er yderst aktiv. Den

består i at vi bringer oss selv til Gud — legemet, ånden og sjælen for å gjøre Guds vilje.»

I denne forbindelse kan også nævnes at selv kvekernes forretningsmøter kjenner roen og tausheten — waiting upon the Spirit — for å ledes i alt hvad man foretar sig. Slik er det i den hele organisasjon, som den er utbygget i de weekly, monthly, quarterly and yearly meetings. Mest bemerkelsesverdig er ved yearly meetings at alle avgjørelser skjer uten voteringer, i tillid til og under ledelse av ånden — det indre lys. Dette er vel i historien enestående og uten sidestykke. Det hele styresett og organisasjon som fremgangsmåter er helt igjennem demokratisk i beste forstand. Kvekerismen åpenbarer her sin praktiske tillid til, sin lydhørhet overfor og lydighet mot ånden og dens tale således at det avtvinger den største beundring og respekt. Her er dessuten en evne til samhold, samfølelse og disciplin som er enestående. En forståelse av å underordne det uvesentlige det vesentlige og la skillemure falle. Kvekernes udmerkede blad «The Friend» bærer da også dette motto: «In essentials unity, in non-essentials liberty, in all things charity.» — Som kvekerismen ingen tro har på makten, den ytre maktanvendelse, har de heller ikke nogen tro på en majoritetsbeslutnings gavnlighet eller gyldighet hvis den indre åndelige tilslutning savnes. Man har den største respekt for personligheten, individualiteten og dermed for minoriteten. Derfor gjeller det å nå til enhet og samforstand. Diskusjonen har derfor fritt løp, men går bølgerne høit, er der uklarhet, så venter man på åndens tale, utsetter om nødvendig saken, til der er klarhet og visshet — waiting upon the Lord. —

Jeg går nu over til et nytt og selvstendig punkt, nemlig spørsmålet om kvekernes stilling til Bibelen. Når alt som vist synes å være basert på ånden, det indre lys og den personlig religiøse erfaring, hvilken plass og btydning får da Bibelen — blir det noget tilbake til denne for kristenheten så betydningsfulle bok? —

La mig her først minne om kvekerismen tror på inspirasjonens kontinuitet. Åndens virke er ikke begrenset — inspirasjonen er stadig virksom, kontinuerlig, og ikke blot kyttet til enkelte tider, personer eller særlig kanoniserte bøker. Ånden bleser dit den vil — man hører dens susen. Ånden er

derfor ikke bundet til eller begrenset av Bibelen. Den er vel der, men den virker også utenom, ja endog uavhengig derav. Som følge av dette prinsipielle grunnsyn er kvekerne blitt anklaget for å overse skriften; men med urette.

Ganske visst er det så at George Fox og andre tidlige kvekere muligens ikke var sig sin gjeld til Bibelen fult bevisst, de skyller den sikkert mere enn de selv var klar over. Men Fox tillegger dog Bibelen stor vekt, og kvekerismen vurderer Bibelen høit gjennem alle tider. Skriften er en veileder. «Skriften er en ledetråd,» men vel å merke under åndens overherredømme. «Det indre lys setter oss istand til å verdsette historien, ikke overse den,» skriften leder, som inspireret til sannhet.

Men skriften nektes første rett som regulator for tro og moral forsåvidt som dermed menes at den skal akcepteres blindt og uten nølen som Guds absolutte eller ufeilbare ord. — Således har det alltid været i kvekerismen. Skriften en verdi av annen rang. Gud leder oss ved sin ånd, det er det primære. Men ellers er Bibelen klassisk kildeskrift om religiøs erfaring; men enhver verbalinspirasjon er utelukket.

Efter kvekersyn frelses ikke mennesker gjennem ceremonier eller ved godtagelse av bekjennelser men gjennem personlig religiøs erfaring om åndens frigjørende og forløsende kraft; fornemmelig gjennem Jesu Kristi personlighet og gjerning.

Kvekerismen er nu i sjelden grad virksom i kjærlighet. Ti den Gud og den ånd som det hele tiden har været tale om er kjærligheten, inkarneret i Jesus Kristus. Gud er kjærlighet.

Gud er Eders Far, I er alle bærere av hans ånd, I er alle søskende som Guds barn. Dette har gitt kvekernes sociale liv, aktivitet og deres budskap en egen styrke og alvor. Betegnende er hvad biskop Gore engang har sagt: «Skal jeg dømme efter religionens frukter, slik som jeg ser dem i livet, da ville jeg være tilbøielig til å regne vennernes samfund blandt de første i Guds rike, og dog har de hverken presteskap eller sakrament.»

Så er de da — fra begynnelsen av antimilitarister og pasifister. «Concientious objectors» har de til alle tider hatt ikke minst under krigen; hvor de avslo det amnesti som blev dem tilbudt; frihet for militærtjeneste; idet de ikke ønsket nogen særstilling, de vil det samme for alle og tok op martyriet som

fulgte av deres anskuelser. Kvekernes sociale og internasjonale arbeide fortjente vel en nærmere omtale, men vi må nu her fatte oss kort og sjematisk.

La mig blot anføre at det å være kristen på kvekervis er å være socialist. Ikke i marxistisk forstand, men i kristelig mening ɔ: å være virksom på kjærlighetens og rettferdighetens side utover klasse, rase og nasjonale grenser — på universell vis. Alt skal legges inn under den guddommelige Fadervilje som den er personificert i Jesus Kristus og kjennes innvendig i oss. Alt kommer da her an på sinnelaget. Så er kvekerne enkle og nøkterne, dyktige og nøisomme; avholdsfolk, men uten fanatisme; fredspionerer og socialreformatorer; misjonerende uten arrogance og proselytmakeri. De første i hjelpeaksjoner hvor nøden kaller på menneskelig kjærlighet og medfølelse.

Så finner vi kvekerne som pionerer på skolevesenets område, Adultschoolmovement, colleges, settlements o. s. v. Vi finner dem i spissen for antislaveribevegelsen, fengselsreformer, for dødsstraffens avskaffelse, i anti-narkotikabevegelsen etc. etc. Særlig bemerkelsesverdig har kvekernes hjelpeaksjoner været under og efter krigen. Og likeledes deres innsats i det internasjonale freds og forbrødringsarbeide, og naturlig nok har de da deltatt på en fremragende måte også i de kirkelige enhets- og fredsbestrebelser. (Copec. — Stockholm — Life and Work — Fellowship of Reconciliation — League of nations o. s. v.).

Følgende uttalelse av professor L. Ragaz (Neue Wege. Juni 1927) er betegnende og rett: «Disse (ɔ: kvekerne) har ganske visst en dyp og tiltrekkende lære, men det sterkeste inntrykk som de gjorde under og efter krigen, og hvormed de nærsagt reddet kristendommens ære, var dog deres gjerninger, der virket som et under blandt menneskene.»

Lignende uttalelser er falt fra en rekke andre fremtredende personligheter; og det er en kjent sak at vår egen, store landsmann Frithjof Nansen satte kvekerne overordentlig høit og stod i nært samarbeide med dem. Domprost R. W. Inge, sier i sin siste, nylig utkomne bok, «Kristen etik og moderne problemer» bl. a. følgende om kvekerne: «Det er ingen sannere kristne enn vennernes samfund.» Det kan i denne forbindelse være rimelig å nevne den eiendommelige og betydningsfulle institusjon som kvekerne har skapt: Woodbrooke i Selly Oak

ved Birmingham. En blanding av college og settlement; åpnet som permanent institusjon i oktober 1913. Her samles studenter fra den hele verden; og gjennem denne institusjon, som kunne fortjene en egen omtale (interesserte henvises til Rowntree: History of Woodbrooke, øver kvekerne en dyptgående og vidtrekkende innflydelse og står i intimt samarbeide med andre colleger og universiteter i England og andre land. Kvekerismen har i denne institusjon skapt sig en koncentrert og essentiel uttrykksform. — Kvekerne hilser enhver søkende og spørgende ånd velkommen. La mig i denne forbindelse få citere William Penns ord om en sann kristen: «Hverken teorier eller forestillinger om hvad der er sant, heller ikke enighet i eller underskrivelse av trosartikler og møtebeslutninger selvom de har en aldri så fornuftig ordlyd gjør et menneske til en sann troende eller til en sann kristen. Men det er sinnelagets og livets overenstemmelse med Guds vilje under hellig omgang i lydighet mot alle forskrifter fra den lysets og livets guddommelige makt som vidner at et menneske i sannhet er et Guds barn.»

Et klassisk uttrykk har kvekerismen fått i London Yearly Meeting Epistle 1930. Det begynner slik: «Hvad betyr det å være en av Vennernes samfund?

En ven vil være rede til å anerkjenne en søkende, han vil se åpninger, han vil være en bro mellem dem som adskilles ved klasse, religiøse, nasjonale eller raseforskjell; mellem dem som har store muligheter og dem som føler bitterheten ved at der intet sted er bruk for dem. Virkelige venner vil streve til det yderste for å forstå hinannens synspunkter, og når de er sikre på at troen krever det, vil de ta resikoen ved å såre ved omhyggelig advarsel og veiledning, gitt i kjærlighet og ydmykhet. De vil være villige til å lide for og med hverandre, idet de vet at gjennem lidelse kommer styrke og forståelse.» Derefter skildres vennernes samfølelse med alle og der pekes på de aktuelle foreliggende opgaver og problemer i nutiden. Og skrivelsen slutter slik: «Den ånd som verden trenger er Jesu ånd. Vi må søke den gjennem taushet, gjennem bønn, gjennem ny hengivelse av våre liv i tjeneste. Kristus lider med oss i den sønderrevne og uklare verden vi lever i idag, og lengter efter å gi oss denne ånd, og med den den intuisjon, visdom og styrke

som vi så høilig trenger. Det var Kristi vennskap som bragte disciplene på Emmaus veien fra sorg og tvil til tro og glede.

«I er mine venner hvis I gjør hvad jeg byr Eder. Jeg kaller Eder ikke lengere tjenere; ti tjeneren vet ikke hvad hans herre gjør, men Eder har jeg kalt venner.»

Vet vi nok om hvad det vil si å være Jesu venner? —

Det har ikke her været meningen å gi nogen vurdering av kvekerismen. Gjennem denne korte fremstilling skulle kvekerne selv få tale.

R. Selvig.

BLANDT NYE REFORMATORER

AV EINAR MOLLAND.

I dagene 23—25 september i år holdt *Sveriges Religiösa Reformförbund* en kongress i Stockholm. Dette forbund som blev stiftet for to år siden på initiativ av den kjente kirkehistoriker professor *Linderholm,* ser som sin opgave å arbeide for «en ny kirkereformasjon utgående fra Jesu eget evangelium om Gud og Guds rike, hans gudstro og gudstilbedelse». Det vil ha «en ny utformning av kirkens forkynnelse, gudstjeneste og hellige handlinger og av religionsundervisningen i kirke og skole», alt avpasset efter «vår tids kultur». Forbundet som har kunnet glede sig over adskillig tilslutning, utgir et stort tidsskrift *Religion och Kultur.* Og nu holdt det sin første kongress som var tallrikt besøkt av svenske og utenlandske deltagere.

Kongressen blev åpnet i nærvær av representanter for regjeringen, corps diplomatique og Stockholms presteskap. Den hadde fått statsstøtte. Den holdt sine møter i selve Riksdagshuset. Hvem kan tenke sig Stortinget som møtesal for en slik kongress hos oss? Stockholms stad holdt en stilfull mottagelse for kongressens medlemmer på Stadshuset. Det manglet ikke på offisiell anerkjennelse av disse reformatorer. Og alt var strålende arrangert, like til kongressdeltagernes merker på kraveopslagene som mest av alt så ut som miniatyrordener.

Blandt foredragsholderne var en rekke kjente utenlandske navn som Hans Lietzmann, Walter Bauer og Otto Baumgarten fra Tyskland, Vilhelm Grønbech fra Danmark, Sigmund Mowinckel og Kristian Schjelderup fra Norge. Redaktør Rolf Thommessen skulde også ha kommet, men blev forhindret.

Men det var nogen man savnet, og det var Sveriges ledende teologer og kirkemenn. Når undtas *Natanael Beskow* som innledet en diskusjon om forkynnelsen, var ingen av dem med på å prege kongressen. Det er tydelig at reformbevegelsen ikke har funnet synderlig tilslutning i disse kretser. I flere av sine taler uttalte da også professor Linderholm skarpe ord om de

teologiske fakultetenes dogmebundethet og det svenske presteskapets uvitenskapelige innstilling.

Også i pressen fikk reformkongressen en kjølig mottagelse. Skarpest i sin dom var den kulturradikale «Dagens Nyheter», som ellers bruker å sverme for alt som er radikalt. Den spør om kristendommen er så elastisk og konturløs at det ikke er nogen grense for hvor langt den kan reformeres. Den tviler sterkt på retten til å kalle Linderholms deisme for kristendom, og selv den foretrekker «virkelig kristendom» fremfor reformatorenes kompromissreligion.

Stevnets fulle navn var «Sveriges Religiösa Reformförbunds första religionsvetenskapliga kongress». Men kongressledelsen selv brukte også stundom et kortere navn: «Religionskongressen». I dette forkortede navn ligger en treffende karakteristikk. Det var nemlig mere religion enn religionsvitenskap det hele dreiet sig om. Ikke for intet blev kongressen avsluttet med en gudstjeneste efter Emanuel Linderholms «rensede» høimesseliturgi hvor alle spor av Kristustilbedelse er fjernet. Og «religion» var nettop slagordet, ikke «kristendom». Men for kongressledelsen selv var kongressens vitenskapelige karakter høit hevet over all tvil. Med stolthet blev dens «rent vitenskapelige formål» betonet. Og «forutsetningsløs forskning» motsatt «dogmebunden apologetikk» var også en tone som oftere lød.

Professor *Linderholm* som var kongressens president, åpnet og avsluttet den med programmatiske taler som gav den en meget tydelig ramme. Det vi trenger, er intet mindre enn en ny reformasjon. Tiden trenger Jesu eget enkle evangelium. Vi vil ikke høre Kirkens evangelium om Kristus. Vi trenger en ny kirke og en ny gudstjeneste. Alt må i støpeskjeen. Den nye kirke skal være i harmoni med vitenskapens resultater og det moderne kulturlivs krav.

Reformatoren vilde også gi følelsen dens rett i hans nye kirke. Han ønsket han kunde bygge en ny kirkebygning i Stockholm, og den skulde alltid stå åpen for andaktssøkende. I den skulde det være mange altere, og over dem en brennende lampe. Men han oplyste ikke om hvad de åpne kirker og de brennende alterlamper skulde tjene til når all «overtroisk» Kristuskult og sakramenttro var luftet ut.

Imidlertid skulde denne kongress belyse nødvendigheten av reformasjonen. Foredragene skulde handle om den religiøse verdenskrise nu, om profetenes høie, monoteistiske gudsbillede og deres religiøse grunnkrav som er fordunklet i vår kirkelige forkynnelse og forbigått i vår teologi, om Jesu enkle evangelium og om den paulinske og johanneiske omtolkning av Jesu religion som har behersket vår kirkelige dogmatikk og fjernet oss fra Jesu budskap. Slik blev kongressens ramme trukket op på forhånd.

Foredragene blev høist ulike. Eiendommelig var det at en «religionsvitenskapelig» kongress bøt på et rent biologisk populærvitenskapelig foredrag om «Människosläktets uppkomst» av professor *Broman*. Men for våre reformatorer er dette spørsmål et aktuelt religiøst problem som de vil ha behandlet i teologien og forkynnelsen. Vår opfatning av mennesket skal bestemmes av naturvitenskapen. Man må virkelig beundre deres umettelige hunger efter naturvitenskapelig forkynnelse nu når naturvitenskapen har så lite å forkynne, men snarest søker å få oss til å tvile på den populærdarwinisme som behersker den dannede bevissthet. Professor Bromans foredrag virket da også nærmest i denne retning.

De fleste foredragene var naturligvis av teologisk innhold. *Walter Bauer* talte om «Das Christentum des Logosevangeliums», et solid fagvitenskapelig foredrag som inneholdt en mengde iakttagelser angående Johannesevangeliets miljø og tankeverden. Han understreket dets synkretistiske karakter og fremhevet avstanden fra Paulus og fra de tre eldre evangelier.

Kongressens hovedforedrag blev holdt av dr. *Kristian Schjelderup:* «Jesu religiøse budskap og frelsesvei». Efter et par polemiske bemerkninger mot den nyere nytestamentlige forskning tegnet han et Jesusbillede som i den nuværende vitenskapelige situasjon virket underlig gammeldags. I og for sig behøver jo ikke dette å forringe foredragets verdi. Det behøver bare å bety at moden innenfor teologien har forandret sig voldsomt på det siste, og at en forsker har vist det mot å optre på en «religionsvitenskapelig» kongress i 1931 med et Jesusbillede av ca. 1910. Men det må dog være sårt for våre reformatorer å se at den teologiske vitenskap som helhet be-

traktet har slått inn på andre baner enn deres, og at de teorier blir forlatt som de nettop bygger sin reformasjon på. Man kan derfor forstå at en av kongressens teologer i et diskusjonsinnlegg beklaget den «teologiske fascisme» som råder nu efter verdenskrigen.

Dr. Schjelderup tegnet i sitt formfullendte foredrag et billede av Jesus som fylt av godhet mot alle, og det nettop mot de forkomne som andre forakter. Han har tillit til det gode hos menneskene. Han stiller de ubetingede etiske krav og taler de hårde ord mot hyklerne. Men under alt dette ligger hans gudstro og det gudsliv som fylte ham. Denne gudstro er det så han forkynner. Han lærer oss den barnlige tillit til Gud. Gud er kjærligheten som straffer ved å tilgi. Jesus var et kjempende menneske som en av oss, og han har selv avvist å kalles god. Men han er religionens store mester som forkynner oss budskapet om Guds kjærlighet. Derfor har han selv sagt at å tilhøre det kommende rike og å være hans disippel, det er ett og det samme.

Dette foredraget var noget av det beste kongressen hadde å by på. Det holdt sig innenfor kongressens ramme, og det gav et levende inntrykk av reformbevegelsens positive sider, dens sannhetskjærlighet og dens kjærlighet til den «historiske» Jesus og underkastelse under ham. Det var en preken om «det menneskeliges guddommelige muligheter», om menneskesjelens uendelige verd og om Jesus som forbillede og hjelper. La så være at det var en svunnen tids tungemål som lød i denne preken om Kristus.

Derimot var det vår tids tungemål vi hørte i det næste foredrag. *Hans Lietzmann* talte om «Das Evangelium Pauli». Han gav en betagende syntese av paulinismen og tegnet dens profil skarpt mot den hellenistiske mysteriefromhet og mot jødedommen. Han søkte også å fatte Pauli syn på hans samtid. Og det lød som om han talte om oss og vår tid. For Paulus var tidens feil ikke de økonomiske misforhold som tynget den, ikke de politiske mangler som trykket den, ikke stjernemaktene som bandt den. Det var synden, ulydigheten mot Gud som preget den. «Enhver tenke så hvad han vil om vår egen tid.» Men historiens Gud vil frelse endog det gudløse Israel til slutt, forkynner Paulus. Med Pauli bekjennelse til Guds allmektige kjærlighet endte foredraget.

Og foredraget var en bekjennelse til Pauli evangelium om Guds kjærlighet i Kristus og Hans uransakelige veier. Motsetningen mellem Pauli evangelium og Jesu evangelium forsvant. Vi oplevde altså at reformkongressens teologisk betydeligste foredrag ikke bare falt utenfor kongressens ramme, men likefrem sprengte den. Foredraget innbød ikke egentlig til å erstatte Pauli tolkning av kristendommen med en som var bedre og enklere og mere avpasset for vår tid. Reformatorenes program kom til å virke så forsvinnende ubetydelig ved siden av Pauli evangelium.

Blandt kongressens foredragsholdere var også *Vilhelm Grønbech.* Men hans foredrag om «Den religiøse verdenskrise» var ikke meget reformatorisk. Det budskap han forkynte, var hinsides både kristendom og reformasjon.

I spirituelle ord som gnistret av vidd, fremstillet han vår religion. Tingene er hårde og kolde for oss. De er fremmede. De er døde. Det faller oss aldri inn å bruke dem til annet enn materiale. Dette er noget annet enn at våre tanker om tingene er materialistiske. Det behøver de ikke å være. Men også det åndelige er livløst for oss. Våre statsforfatninger, vår politikk og vår rett er bygget på at mennesket er menneskets fiende. Når vi fjerner oss fra denne betraktning av virkeligheten, kaller vi det poesi og mener dermed noget uvirkelig. Livet er for oss bare en eiendommelig form for død.

Det er vitenskapen som er vår religion. Den er en religion som alle andre religioner. Den hjelper oss gjennem det døde liv. Professorer og doctores er våre prester og trollmenn. Vår kult foregår i fabrikkene og på arbeidsplassene. Vår vitenskap går alltid ut fra at tingene er livløse. Dens mål er å bringe dem på formler: matematiske, kjemiske og sosiologiske formler. Vi lever i en stadig redsel for de døde ting og de døde mennesker. Og i denne redsel har vi lært oss å trylle med våre formler.

Livet er noget umiddelbart, oprinnelig, evig. Men vår kultur har stengt oss ute fra det. I vår historie møter vi oprørere som preker revolusjon: gid der dog var noget annet enn vår døde virkelighet! Men livet kan komme til å virke på oss med evighetens kraft. Og da skapes det religion i oss. Hvordan det går til, kan vi nettop ikke si, for det lar sig ikke bringe på formler. Vi kan bare si at det heter: «Omvend eder, for Guds rike er nær.»

Slik lød en mystikers røst i det store disharmoniske kor på reformatorenes riksdag hvor han må ha havnet ved en ren misforståelse.

En kveld var optatt av diskusjon om religionsundervisningen i skolen. Her var det adskillig av interesse som kom frem. Stort sett var talerne enige om at religionsundervisningen bør begynne med det nytestamentlige fortellingsstoff i folkeskolens nederste klasser, ikke med det gammeltestamentlige stoff som først passer på et høiere trin. Det syntes å fremgå av diskusjonen at denne ordning allerede blir praktisert ved en rekke av Sveriges skoler. Naturligvis klaget flere av talerne over skapelsesfortellingen som jo unektelig er et pedagogisk problem. En skolemann ønsket en egen skolebibel med stykker utvalgt efter pedagogiske hensyn.

Forøvrig vidnet ordskiftet tydelig om den vanskelighet som skolens kristendomsundervisning i vårt sekulariserte kulturliv lider under. Flere talere vilde ha undervisningen «religionshistorisk» betonet og vilde at skolebarna skulde lære «enhver religions relative berettigelse». En kvinnelig taler vilde imøtekomme alle og derfor oprette to linjer i folkeskolen, en med «religionshistorisk» undervisning og en med spesifikt kristelig undervisning; så skulde foreldrene — man er fristet til å spørre hvorfor ikke like godt barna? — få velge hvad de vilde ha. En lektor hevdet at skolen skulde opdra gentlemen, og man fikk inntrykk av at det var formålet med religionsundervisningen. Et par røster vilde da også at religionsundervisningen først og fremst skulde innpode «almenneskelige dyder» i barna: ærlighet, ordholdenhet, høflighet. Kan man tenke sig mere karakteristiske utslag av vår sekulariserte oplysningskultur enn et slikt ordskifte?

Tre talere hadde fått i opdrag å tale om «Den unga generationen». De var alle enige om at ungdommen av idag stort sett savner enhver interesse for Kirken og kristendommen. De store diskusjoner om kristendommen for 40—50 år siden og alle angrepene på den viste at ungdommen dengang i hvert fall hadde interesse for religiøse spørsmål. Men nu er ungdommen helt likegyldig. Kristendommen diskuteres ikke lenger, for den har ingen interesse. En prest som var den ene av de tre talere, fant at botemidlet var en fortsatt «demokratisering» av Kir-

ken i den mening at Kirken skulde komme ungdommens anskuelser i møte. Vi er trette av kirkemennenes halvt medlidende avvisning av alle livssyn som vokser op utenfor kirkemurene. Nei, Kirken må revidere sin lære og fortsette den gamle kritiske teologis tradisjoner.

Særlig interessant var den sosialistiske redaktør *Rickard Lindströms* innlegg om arbeiderungdommen. Denne ungdoms problem er først og fremst det økonomiske eksistensproblem. Det finnes ikke mange områder for dens aktivitet: sport, kino og politikk. Det er her de søker kompensasjoner for mekaniseringen av deres liv. De tenker aldri et øieblikk på Kirken. Kirken betyr intet for dem. Den har heller aldri gjort noget for dem annet enn å døpe og konfirmere dem. Likevel fant han at en stor folkeopdragende institusjon som Kirken måtte kunne få adskillig betydning. Men da måtte den opgi sine overtroiske sakramenter og avstå fra troen på en personlig Gud.

Mon Kirken akter å følge det gode råd?

En gang da vi reformatorer strømmet ut av Riksdagshuset efter et møte, hadde en gatepredikant stillet sig op på plassen utenfor. Han leste høit av en bok. Da jeg passerte ham, hørte jeg hvad han leste. Det var apostelen Paulus: «Jeg regner alt for tap på grunn av den overveldende kunnskap om min herre Kristus Jesus, — og jeg regner det for skrap forat jeg kan vinne Kristus og finnes i Ham.» Slik lød dommen om vår vitenskaps resultater, vårt moderne kulturlivs krav og våre reformatoriske bestrebelser.

Einar Molland.

LITT UM ANDERS HOVDEN OG DIKTINGI HANS

Av dr. theol. A. SKRONDAL.

Anders Hovden er sunnmøring, og utan kjennskap til natur og folkeliv på Sunnmøre saknar ein nykelen til å forstå både personen og diktingi hans.

I desse bygdene er det havet som samlar største åtgaumen. Det er ferdslevegen utetter, sambandet med den store verdi. Utigjenom desse fjordane stod vikingfloten i gamal tid. Inn igjenom desse fjordane stemner fangstfloten attende no. Havet det var og er stabburet hans Store-far deruppe. Slær han døri att med uver eller uår på fisk, då vert det svolt for mange munnar. Men havet er endå meir. Det er det blåsvarte djupet som gøymer so mang ein løyndom: det vart kann henda gravi hans far eller hans farfar. «Og tidt er ingen med som bringe kan besked». Det gøymer på tallause eventyr um mannemod og mannefall og det er endelaust i vid og djupn. Difor har det slik ei mystisk dragings makt. Det leikar i hugen på guten og lyser i minnet åt gamlingen. Inn i alle tronge vikar, inn mot alle nes marmar havet, blitt og mjukt, smeikje og kjæle ein solskensdag når det er i godmøle, kaldgufse og isnande ei vinternatt når nordvesten piskar det til sylvkvite skumperlor. Og utanfyre — som dei siste forpostane — ligg fallgarden, der sjølve storhavet bryt og sender kvite sprøyten himmels høgt, jamvel i godversdagar. Millom desse falli er det jamt berre ei trong renne å smetta igjenom, um ikkje båten skal verta knust til småfliser. Her hjelper det lite med kart og kompas i myrkr og kave. Mannen står andsynes sin lagnad — og døden. Men kvart fall har sin serlege dur i uverssøgjet. Difor må siglaren *lyda* seg fram langs fallgarden til han høyrer rette duren og so i rette augneblinken leggja roret over. Med levande ord har Bernt Støylen

måla angesten og skildra bønene åt dei som sit heime ei slik uversnatt.

Når bårorne bryt over holmar og skjer
og stormen og straumen mot fallgarden ber,
du båten må venda og berging deim senda
so leidi dei finn millom fluer og fall
og inn gjenom skjergarden kjem dit dei skal.

Slike harde, uvisse og skiftande livshøve løyser ut alle register i sjelelivet, frå den svartaste sorg og vonløyse til den mest tindrande glede og takksemd. Men kjensla av eigi avmakt og Guds usegjelege nåde vert kann henda den strengen som skjelv sterkast. Havet som gjev det meste for lekamen, det gjev og rytmen til sjelelivet. Blidsleg og stillfarande som havbåra ein solskinsdag, men kjenslerik og skiftande med bråe kast, so du uventa får salte sjøsprøyten nedmed trøyekragen, aldri i kvile, vitehuga og utferdshuga, slik er denne folkehugen. Difor er det ei uppleving å *tala* til dette folket. Det er med i smil og i gråt, etter som talen skifter. Endå det er sagt at sunnmøringen er «et folk som ikke er uvillig til å tjene penger,» so er han lyrikar på botnen. Difor er han so glad i song. Stundom er det vel enno slik der, at salmesongen mest vil lyfte taket av kyrkjehuset.

Som alle veit har desse bygdene i dei siste åtti år vore ein underleg rik åre for norsk åndsliv. Her finn ein den varme, støe kyrkjekristendomen, men og sektkristendomen i dei mest outrerte former. Og den som trår etter ljos for seg sjølv, kjem gjerne til å bera ljos til andre. Vitskapsmenn, diktarar og musikarar er fostra der, og frå ingen annan landslut er etter måten kome so mange lærarar. Sunnmøringar er det som har bygt dei fleste sjø- og siglmerke og dei fleste moloar og fyrar langs kysten. Mangt eit sjømannshjarta har i uversnatti signa deira henders gjerning. Kjensla av samanheng millom notid og gamletid er sterk, mange reknar seg i ætt med det gamle storfolket. Nytt blod er nok kome inn utanfrå. Men «born av deim som bygde landet er på tuftom endå til».

*

Frå dette landslaget og av dette folket er Anders Hovden komen. Med rette har det vore sagt um han: Som ein sunn-

mørsottring for fulle segl og med flagget i topp stemde han inn i ånds- og kulturlivet vårt. Heimemålet og bondeseden tok han med seg. Dermed støytte han mot det konvensjonelle og fekk låtten over seg, hegda seg ikkje altid sjølv, so anekdoten hadde berre altfor lett for å gro. Men sterkare enn både låtten og motstandet var Hovdens vilje til å vera seg sjølv. Difor kom motstandet til å eggja og setja stemneleid både for liv og dikting. Han lova heilag truskap mot den kulturgrunnen han var runnen av, ein lovnad han har halde som få eller igen. Og han var rik nok til det. Han åtte sitt eige rike: den brusande ungdom, den lyriske givnad, det havsalte skjemt. Det vart fest alle stader der han kom. Endå han jamt stod einsleg med sitt livssyn, vart han likevel lauken i laget, hovdingen for deim som stemde fram under den nasjonale fana, i kyrkje- og ungdomsarbeidet.

Både som person og diktar er Anders Hovden «stedegen». Han er sunnmøring og bonde og ser på livet med sunnmørsbonden sine augo.

Ja, *Sunnmørs* lider susar i mitt sinn
i hugen dine fjordar blånar inn,
og høge snøfjell mot din himmel peikar
og dine skyer fangar tankens form
og eig ditt havblik og din vinterstorm.

I byliv og bykultur kom Hovden aldri til å festa rot. Di sterkare kjende han seg knytt til heimen, far og mor. Attåt dette kom at han i yngre år kjende prestestillingi som ein tvang.

Han som før hadde vore fri som fuglen og stødt sin eigen herre, var no tenar åt alle, og måtte taka seg i vare på alle vis. Hans sterke livslyst og hans friske blod sprengde på og truga med å slita alle band. So gjorde likferderne sterkt inntrykk. Han måtte stå der ved den opne grav under tunglyndt klokkeklang og syngja gravsalmar umkapp med vind og havmarm på Lista. Årelang sjukdom og helsott herja i hans eigen huslyd. Under alt dette var det diktingi som berga han. Han måtte gå inn i seg sjølv, leva i sine eigne syner og bilete, leika i rytme og rim, vogga seg som ein måse på havbåra. Og havet var hans hugnad. Havet hadde enno

ikkje fått strøymt inn i målbokavlen. Dette skulde vera *hans* fyreloga. Flest alle bøkene hans er um havet. Men so sende lagnaden han langt inn i landet, der har han so lege og lengta og dikta um havet. Dette at han vart flutt so langt inn i landet, held han sjølv for eit tap. Men truleg tek Hovden her i miss på seg sjølv. Nett dette at han måtte leva i ei draumverd meir enn i den røynlege, må ein tru har løyst ut diktargivnaden i han. Hadde han ikkje i unge år vorte riven upp av heimegrunnen, vilde han snautt ha hyst denne såre stemningsmette lengting mot havet her vest.

Emnet for Hovdens prosaskildringar er sunnmørsk bonde- og fiskarliv i 1870—80 åri. Det er rike og skiftande bilete av den materielle og åndelege bondereisning han gjev, og dei er sanne solangt som skildring i det heile kann vera sann. Ettersom tidi kjem på fråstand og livshøvi skifter, vil desse skildringar få auka verd. Hovden har syn både for ålvor og skjemt, han riv oss med både når han skildrar folkets armodslege strev og slit og når han liknar den rike folkegivnaden her vest med skumperlone som vert dregne ned i dragsuget — den store armodsdomen. Anekdoten har gjort Hovden til ein «glad selle». Diktingi hans stadfester på mange vis at denne umdøming er rett. Men den som har vakse upp under Hovdens livskår, har fått livsålvoret brennt slik inn i seg, at det for altid vert grunnakkorden i livet. Difor er Hovden med alt sitt skjemt på botnen ein djupt ålvorleg og kjenslevar mann. Ikkje minst den verdslege lyrikken hans syner dette. Det er med han som med hardingfela: låtten utetter og gråten innetter. Hovdens prosaarbeid er sterkt syntetisk. Analysen av sjelelivet ligg ikkje for ham, eller han fester seg ikkje ved den sida. Men umveges og umedvete gjev han djupe blenk inn i sjelsovringane åt dei fatige slitarane. Stundom kann han nækja både sitt eige og andres sjeleliv slik, at det er mest pinsamt, som t. d. skildringi av den fatige mori som sel hårfletta si for ei ort for å kjøpe kake til prosten, som kjem og skal halde skuleksamen. Han skildrar det grå sparelivet og korleis det gjer menneski uppfinnsame, men og den sterke trongen til å slå seg retteleg laus for å gløyma vesaldomen, når helg og høgtid byd seg. Djup og ekte er harmen når det gjeld det innholne og tilgjorte. Ein kjen-

ner kor han gottar seg når slikt fær si velfortente løn. Ein kann tenkja på lekpreikaren som tek gjentone frå guteflokken, men fær herleg juling ein myrk haustkveld, eller på bygdeflåaren Schnabel som tilsist vert flådd av sitt eige offer. Kva makt fær ikkje Hovden lagt i dei store, våte barneaugo som ser einaste kui verta dregi av plassen med spark og spenn?

Hovdens beste prosaarbeid er tvillaust forteljingi um *Odd*, den naive og urøynde, men viljesterke og gåverike bondestudenten og striden han fører for å halde seg uppe i eit framandt kulturmiljø midt i den mest skrikande armodsdom. Denne skildringi ber alle merke på sjølvuppleving; me fær her i samntrengt form soga åt den nasjonale reisning mot det framande, konvensjonelle og innhaldslause. Den eine festlege sena løyser den andre av, som t. d. då Odd gjev den fine, høgkultiverte bystudenten, Saur, juling, avdi denne har snytt skreddarern sin. Allerbest skildra er kann henda Odds fyrste møte med papaen til Dagrun, efter at han har mått lova drosi å tala «fint» for ikkje å støyta besteborgaren. «Meir skjortelaus friar har vist aldri gjenge gjenom ein herregardsport. Men blyg bikkje vert ikkje feit». Men då papaen tek til å apast med Dagrun avdi ho har drege bondestudenten inn i huset, fyk Odd upp i skjelvande harm. «Um alle våre bispar stod på hovudet i ei myr, og det var deira einaste berging at eg kasta mitt morsmål — eg let dei stå der. Nei, heller eta mold resten av mitt liv».

Mykje av Hovdens prosa har noko epigrammatisk over seg. Det er fyndord med djup livsrøynsle attum som minner sterkt um den gamalnorske litteraturformi. Sume av desse fyndordi har han sikkert høyrt som smågut i heimegrendi. Men dei allerfleste har Hovden sjølv forma, og jamt er dei slik at ein kjenner sjølvironien attum.

Endå mange av Hovdens prosaarbeid er reine perlor med umsyn til stilkunst, er det likevel lyrikaren vi helst tenkjer på. I denne diktarti når den ljosleitte barnehugen hans heilt si rette bløming. Refleksjon og gruvling er han lite uppteken med. Han er ulik Arne Garborg i så måte. Det er heller ikkje Hovden som grip inn i hendingane, men hendingane som grip Hovden, og stemmer sjelestrengjene hans. Han gjev seg over til hendingi eller stemningi og vert lyft og boren på stemnings-

båra. Stemningi hans er lett å vekkja: ein solstråle, ein sumarfugl, ein liten skuldlaus blome er nok til å gjera han glad. Det er noko skyldskap med Wergeland i dette.

Det er som det flør og flør frå Hovdens rike uppkome. Og just av di at denne lyrikken kjem frå so kjenslerik og stemningsmett ein hug, er so levande og frisk, difor har vi andre so lett for å verta fengde av Hovdens ord og bilete: dei skaper eller løyser ut liknande kjenslor hos oss. Vi vert rivne med ikkje berre med vår åtgaum og tanke, men og med vårt hjarta. Vi vert fengde både av gråten og smilet. Det solljose, barnsleg-ureflekterte opnar stundom dører i sjelelivet som korkje tanken eller nokor anna åndsmakt eig nyklar til. Men attum den stemningsmette songfuglen bur den ågangsglade, viljesterke og målmedvetne kolerikaren med det djupe livsålvor.

Frå mest alle sidor ved bonde- og fiskarlivet har Hovden henta emne for diktingi si. Hovdens arbeidsfolk legg sjel og vilje i arbeidet sitt. Stundom er det so arbeidsofsen og den sterke maning til å gjera verk som varer fossar gjenom verslinone. Samanlikn t.d. dette verset i «Båtbyggjarvisa»:

Hyvle no, hamre no, gutar med grein,
no må me nøyta oss alle som ein.
Sterk må han vera og lett til å ro,
vent må han liggja og stødug på sjo,
hugsa me må for kvar nagle me driv:
her gjeld det velferd, her gjeld det liv.

Eller kor einfeldt og ekte gjev ikkje Hovden att den såre kjenslemette stemning i den fatige barnrike fiskarheimen siste kvelden før faren skal fara i vinterfiskja:

Far avgarde
skal i vetterfiskja fare.
Siste kvelden
flokken hans ved lampeelden
samlar seg um bibelordet
rundt kring bordet.
Deira tunge hjartetrong
løyser seg i salmesong.
Alle tankar er so såre,
stilt ei tåre
dryp or augo, store klåre,
«Sit me saman siste gong?»

Ingen har som Anders Hovden skildra det slitsame fiskarlivet før motorbåten og dampbåten løyste av sunnmørsottringen. I ord og i rytme fangar han inn stordomen ved hav og himmel ei stjerneklår vinternatt, når ottringane har samle seg og «legg seg til ro som bøling på setertunet», midt på opne storhavet.

Det er høgt under taket i blåe hall,
og veggen den breide i stova
er innlagt med stjernor utan tal —
jau, her er rom til å sova.
Glansande,
dansande
geislarne brår over båra.

Men stordomen med stjernebragd over løyner avgrundsdjupet under, dette djupet som såg so mang ein strid for livet, men som gøymer og gløymer.

Ja, skar dei i alle manneskrik
som her i djupet kovna
og flotna upp alle mannelik
som her or verdi somna —
det vart vel gru og rædsle-låt
som vilde spyrgjast vide
og heile landet kom i gråt
for folk som slikt måtte lide.

Det kann trygt segjast alt no at um både sunnmørsottringen og dei gamle fiskemåtane kverv, so vil dei leva gjenom Hovdens dikting.

Jamsides havet har *heimen* største romet i lyrikken hans. Tunet, bøen og heimegrendi er det synlege og sterke sambandet millom notid og gamletid.

På denne grunnen i gamal tid
hev federne sått ned sin livsens strid
dogga med smil og med tåra.
Her log deira morgon, her gret deira kveld
og hugmåli kveiktest og slokna som eld
her kvarv dei i tidarbåra.

Hardt og slitsamt har ætti sitt liv vore på den steinutte bøen, men ho har likevel ikkje mist sitt adelsmerke.

Handi hans far min var sliti og hard
og skrukkut som gamalt horn,
Ho fekk si bragd av den magre gard
i træling for kona og born.

Denne slitne, men trugne farshandi synest han enno er nær, serleg i vande og tunge stunder.

Tidt når eg veiknar og båten driv av,
eg tykkjer hans trugne hand
enn ror ved mi sida mot straum og hav
og bergar meg båten i land.

Jamsides faren stig mori fram med dei rike kjenslor og den varme tru.

Ho nådde nok di hjarterot
dit ned i livsens kjelda:
Der vart du ny i makt og mot
når evna vilde kvelda.
Og der du fekk di faste tru:
Vårherre kunde stydja
og byggja over fossar bru
og veg i urdi rydja.

Den kulde og vant på forståing som møtte Hovden frå bylivet og bykulturen si side, var ein grunn meir til at heimelsken voks hos han. Samveret med Ivar Åsen har òg styrkt denne kjensla. Han skyna sanningi i Dantes djupe ord: «Eit framandt mål kan verta som eit nytt morsmål, men aldri det rette.» Denne sanning, som er kjerna i all nasjonal rørsle både i det 19. og det 20. hundraåret, har gripe få med slik makt som Anders Hovden. Difor er fjorde bodordet hans kjæraste emne både for dikt og preike.

I verdi vidt og breidt eg for,
såg mang ei kvinna snål,
men aldri gjævare enn mor,
kvi skal eg byta mål?
Ilag med gilde menn eg var,
so jamt med Per og Pål,
men aldri gjævare enn far,
kvi skal eg byta mål?

Bispen Bang og andre gode vener åtvara han mot å vera so steil i målvegen. Men ordet kompromis er ukjent for Hovden når det gjeld vår nasjonale sak. Stutt og lapidarisk har han her forma sitt livs-program i dette fyndordet:

Livet er kort og livet det kverv,
eg gjev mitt liv liksom enkja sin skjerv,
eg gjev det gjerne til brand og bål
berre det batar Noregs mål.

At han har mist både gull og ros ved å stella seg so heilhuga på norsk side, er tvillaust. Strid og motburd har han møtt mykje av. Men hans mannsmot og rike hjartelag har gjort motmennene glade i ham. Ja, kva mannsmot har han ikkje stundom synt? T.d. ved Sivles gravferd? Kyrkja var full av folk. Der stod ein prest og lass upp ritualet. Og ein utsending frå forfatterforeningi las endå kaldare upp ei vali takk or eit papir. Dermed tok orglet til å brusa og berarne reiste seg. Då sprengde det seg fram eit rop frå Anders Hovden: Stans orglet! So kaldt skal ikkje min ven, Per Sivle, fara si siste ferd. So improviserte Hovden ei tale um Sivle, det varmaste hjarta i landet sidan Wergeland, men som no var jaga utfor stupet, og so slutta Hovden med å segja fram Sivles dikt um Olav Tryggvason:

Og Tryggvason høgt i si lyfting stod
og ned under brynja draup det blod.
Då sa han: Til dauden er kvar mann saka,
men levande skal dei meg ikkje taka!
So bykste han med sine menn uti hav
og fri som han livde han sokk i si grav.

Jamt har Hovden fått svi både for sitt mannsmot og sin norske hug. Men han kjenner sjølv han har vakse på striden avdi han var tru mot det djupaste i seg sjølv og det djupaste i heile folket.

Dei som gjeng fyrst og brøyter veg
i lange framgangsferdi,
dei femner full si bringe dei
av kvasse fiendsverdi.
Men under deira tanketjeld
der heimsens framtid glødde
finn borni livd og åreeld
av deim som ned deim trødde.

Der andre nøgde seg med nasjonale teoriar, gjekk Hovden med heil hug upp i *arbeidet.* Og kvar han for, har det grodd etter han i unge hjarto. Hovdens lyrikk har vore ein tenar for den nasjonale sak.

Likevel er det som *salmeskald* at Hovden ruver mest og salmediktingi vil gjeva han eit varigt rom i kyrkja vår. Salmesongen låg i han heimanfrå og har lege som tonande understrengjer i han all hans dag. Den leidi Landstad slog inn på og som Blix førde vidare, har Hovden ført fram til målet: å helga og vigsla det folkelege, heimen med far og mor, slik at det kunde koma inn under kyrkjekvelven og berast fram for Gud i takk og bøn. Men og i ei onnor meining er Hovden-salmen ei vidareføring av Landstad-Blix. Hos dei to siste heng enno att noko av *læresalmen.* Endå begge stundom kann makta denne salmearten rett framifrå, so vert læresalmen so lett berre til eit stykke turr dogmatikk i meir eller mindre poetisk vellukka form. Hovden nyttar lite læresalmen. Han held seg helst til bøne- og takkesalmen — hymnen. Ved at Hovden har sleppt bøne- og takketonen til, får salmen hans større religiøs makt og varme, ja, gjer sume av salmane hans til det mest kjenslebорne i all nynorsk salmedikting. Bøneverset har fylgt gjenom livet, har sett seg på sengjastokken som ei skinande erla og vippa med velet. Maktfull og sterk er Hovdens salmetone både når han skildrar folk, heim og land, og når han tek det alt i fang og ber det fram for Gud Fader i takk og bøn.

Ljos og liv um landet fløder
jordi pyntar seg til brud.
Ljos og liv er tvillingbrøder
borni åt den gode Gud.
Tusund signa såmannshender
raust sitt gyllne sæde sender
yver Noregs åkerland,
vern det Herre, med di hand.

Herre send din sterke ande
yver hjarteåkeren vår,
løys det tunge telebandet
som um folkehjarto rår.
Gud lad hjartekulden røma,
kristenlivet atter bløma,
lat din kyrkjelyd i Nord
atter få ein fager gror.

Åkerlandet vårt er magert
Fader sjå i nåde ned,
lat di grøda veksa fagert
gjev oss veksekår og fred.
Legg oss Andens eld i munnen
reins oss ned i hjartegrunnen
lat vår kyrkja standa traust
mognast til den store haust.

Når det stundom har vore sagt at Hovdensalmen har berre den eine tonen: folk, heim og land, so er det å gjera Hovden stor urett. Han har og andre strengjar som skjelv djupt og ekte. Syndesorg, syndeangest og syndegruv finn sterke uttrykk i denne salmen. Hans eige hjarta har vore i strid på liv og død. «Mang ei båra hev han ride, mang ein hugverk hev han lide». Difor er det nok slik at mange av salmane hans er sterkt subjektive. Men samstundes er dei so objektive at kvar kjenner sin eigen strid att.

Svimrande ved syndedjupi
viljeveik eg falla kann.
Herre leid meg langs med stupi
med di sterke frelsarhand.

Det er som mannen heng over avgrunnen og alle voner er ute. Av eigi låk røynsle kjenner han den fine, men falske verdi:

Sjå verdi er full utav freisting og fåre
og meinråder mange for oss og for våre.

Og kor kjenner han ikkje si eigi avmakt:

Det er so fårleg å fara,
for falli dei ligg so nær,
Kor kann eg vel leidi klara
imillom so vådlege skjer
Ei! løyndaste fall og bådar
eg finn i min eigen barm,
ei dragsu som altid frodar
vil draga meg ned i sin arm.

Min båt — å han er so liten
og havet so stort um stamn
og eg er modlaus og sliten,
eg aldri når heim og hamn.

Min frelsar ver med i båten,
ver med gjenom storm og driv,
du fann gjenom lidingsgråten
ein veg ifrå daude til liv.

Eller kor skildrar han ikkje med enkle og gripande ord Kristi liding:

Timen er komen
han sit verk skal gjera,
Gå under domen
verdsens synder bera
Timen er inne
til hans verk og vinne
no skal han røynast i eld.

Men allerhøgast både formelt og religiøst-poetisk når han kan henda i salmane um Kristi rettferd og nåde og um ævelivs von.

Di rettferd er min bunad
mitt ljose sjelelin,
min hovudkrans og kruna
min skatt, mitt perleskrin.
Du gav meg alt av nåde
til vern mot domens våde,
du dyre frelsar min.

Eller kor målar han ikkje ævelivet?

Og langt uti havet
— derute hjå Gud —
stig jordi den nye
i prydelegt skrud
med regnboge-engjer,
som braglar og skin,
og solstråle-skogar
ved sjøår av vin.

Djupt og ekte er kjenslone måla hos den trøytte ferdamannen i denne gravsalmen:

Vår siste seng me reider
på denne møtestad,
me gruset på oss breider
og legg oss rad i rad.
Her kann den trøytte armen
få leggja yrket ned
og sova inn ved barmen
åt moder jord i fred.

Hovden har djup syn for at alt me fangar i dette livet, er mold og dust. Likevel er det med han som det var med Grundtvig — han er glad i livet. Det er livsens lov og pris han syng, det er meir liv, ljos og varme han bed um for folk og land, ja den umettelege livstorsten er eit grunndrag i Hovdensalmen. Det er våren og ungdomen som alltid ligg attum. Lærevore er Hovdensalmen heilt evangelisk og er ikkje sjeldan meir fulltonande og melodisk enn sjølve Blix-salmen. Underleg er det at Hovden so lite nyttar bibelske vendingar og bilete og jamt synest å nå høgst når han nyttar bilete frå kvardagslivet. Underleg er det òg at den nynorske salmedikting har funne sine hagaste dyrkarar millom deim som vart alne ute ved havet. Havet har vel gjeve bilete og syner som dalar og innland ikke gjev.

Med Hovdens salmeskatt er mykje av det sermerkte ved det religiøse livet på Sunnmøre kome inn i norsk salmesang. Som Gudsliv og heimeliv i desse bygdene frå gamalt har runne saman til eit, soleis renn og hos Hovden det religiøse livet saman med kvardagslivet til ein straum.

Anders Hovden tenkte eingong å verta sjømann — helst los. Det vart han ikkje. Heller ikkje vart han bisp. Men ein los har han vore på vår nasjonale styrebru: losen heimetter. Gjenom sine vårfriske songar og salmar gav han norsk ungdom meir åndskveik og større åndsverde enn mangein bisp fekk gjeva.

A. Skrondal.

VÅR PLASS I KIRKENS LIV

Foredrag ved Norske Studenters Kristelige Forbunds påskemøte 1931.

Av stud. jur. PETTER KOREN.

Vår plass i kirkens liv! *Vi* er her i denne forbindelse, hvert enkelt av kirkens lemmer, hver enkelt av dem som er med og danner kirken, gir den liv. Kirken er ikke bare prestene, de alene kan ikke drive det arbeide som trenges, de alene kan ikke gi den liv. Alle må være med, alle må ha sin plass, alle må arbeide for kirken, om arbeidet er aldri så litet, om resultatet ikke synes for et eneste menneske, det er dog arbeide for kirken. Hver enkelts plass er mer eller mindre fremskutt, men alle kan arbeide. Det er ikke bare prestene som er arbeidere, idet de bringer menigheten evangeliet eller ber for den fra alteret; hvert enkelt menneske kan yde sitt, om det ikke er mer enn at det bærer kirken frem for Gud i sin bønn.

Alle har sin plass, mer eller mindre fremskutt, men kan det sies at kirken har hver mann på den rette plass? La oss først og fremst tenke på oss selv, dette foredrag er en anklage, en bebreidelse, og vi har da lov til å tenke bare på oss selv. Har *vi*, de kristne akademikere, grunn til å være tilfreds med den plass *vi* inntar, yder vi hvad vi kan? Jeg vil siden når jeg sier *vi*, tenke på de akademikere som ikke er teologer, jeg vil vil søke å se vår stilling an.

Vår plass i *kirkens* liv skal drøftes. Vi ser da ikke på kirken som den organiserte norske statskirke, men på hele den hellige almindelige kirke, både den organiserte kirke, de frivillige organisasjoner, og det arbeide som de kristne enkeltvis kan utføre for kristendommen.

Som utgangspunkt vil jeg ta prestenes stilling i kirken, og se på de felter hvor *de* ikke kan rekke frem, de opgaver de ikke kan løse, og se om ikke vi andre akademikere kan opnå noget der, han finner vår plass ved prestenes side?

Når vi ser på de første kristne samfund og betrakter ledernes stilling, vet vi at de var av folket, ikke bare av den for-

stand at deres foreldre var almindelige samfundsborgere, men de selv gikk inn i samfundet som en av de andre. Deres virksomhet som kirkens og de kristnes førere var ikke deres profesjon, hele sitt liv levet de som andre folk. Nu er stillingen en annen, presten er, uten at jeg dermed mener noget odiøst, blitt profesjonister; hele deres liv, alt deres arbeide er å være kristenfolkets hyrder. Meget er vunnet ved dette; man kan ikke høit nok skatte dette at våre prester utdannes til denne sin gjerning, innretter hele sitt liv på denne sin stilling, lever alene for den. Det har sin uvurderlige betydning, men det har sine betenkelige sider.

Prestene mister den personlige kontakt med folkets daglige liv og strev, de kommer ikke inn i hele samfundsorganismen, — når man tar dette begrep rent praktisk — de står utenfor forretningslivet, de står utenfor arbeidslivet forøvrig, det eneste som står igjen er deres lille kontakt med jordbruket. Prestene får ikke personlig kjennskap til, tar ikke personlig del i vårt næringsliv; de kan studere det, de kan tale med dem som står oppe i det, de kan ha den beste vilje til å lære det å kjenne og forstå, — men trenge inn i det som andre, leve sig inn i det kan de ikke. De blir på en måte stående utenfor, — og over. Det er utmerket at våre prester ikke er med i alt dette, de skal være *uavhengig* — ikke uberørt — av hele dette pulserende liv, de skal ha en annen plass.

Men når de står utenfor, ikke er et ledd i dette liv, da kan de vanskelig virke på det og dets menn. De blir menn som står utenfor og preker. — Her må *vi* tre inn. — Presten kan preke til folket, han kan refse og veilede, men vi kan handle. Det står til oss om kristendommen skal bli bragt inn i folkets daglige liv, og det mangeartede samfundsarbeide, om det vidt forgrenede forretningsliv skal preges av kristendommen eller ikke. Vi kan ved vår personlige innsats for denne sak, ved handling og eksempler nå lenger enn prestene ved sin tale. Man taler hånlig om prestene som bare kan komme med ord og kritiserer dem ofte for dette. Har vi lov til det? Har vi lov til å kritisere prestene for manglende handledyktighet, når de er satt på en plass hvor de vanskelig kan handle? Vi har chansen, — vi har ansvaret for folkets liv hvilende på oss langt tungere enn det hviler på prestene. La dem være våre åndelige

veiledere, la dem være forkynnerne og la oss føre alt ut i praksis. — Vi har ansvaret for folkets liv.

Og i det offentlige liv, hvilken opgave ventes det oss ikke der. Presten kan nok delta om mulig, men det er langt viktigere å få frem kristne legfolk, mot dem kan ikke de innvendinger og bebreidelser rettes, som prester i slike stillinger møter. Deres ophøiede stilling i folket kan skades ved deltagelse i det offentlige liv, under de politiske forhold vil de kunde støte nogen bort når de slutter sig til et bestemt parti. En legmann derimot har ikke slike hensyn å ta. Hvis vi betrakter det offentlige liv, både nasjonalt og internasjonalt, ser vi at det er det største misjonsfelt, de ikke teologiske kristne har. — Men det er vanskeligheter, vi ser kristenfolkets uenighet om de politiske spørsmål. Vår opgave her er ikke å danne et parti, med et politisk program hvor de forskjellige spørsmål er kristelig belyst, det vilde ikke føre frem. Men vår plass er innen alle partier, enhver får hevde den kristnes synspunkter innen sitt parti. Vår opgave er på alle fremtredende plasser i samfundslivet å sette kristne, d. v. s. efter vårt syn edelt tenkende og gode personer som stadig vil handle i kristendommens ånd.

Dette kan synes å ligge utenfor emnet om vår plass i kirkens liv, men kirkens liv er ett med folkets liv. Kirken må tilbakeerobre samfundet, dette felttog er det vi som må føre, vi må hindre samfundets videre sekularisering. Hver på sin plass, må vi kjempe for kristen ånd i alt privat og offentlig liv.

Jeg har nevnt politikken, og vil nu nevne to andre rent spesielle felter, hvor en innsats vil kunde være av uvurderlig betydning for vår kirke. Jeg tenker da på den plass vi skulde innta i pressen og skolen. Erobrer vi disse, erobrer vi samfundet. Her er en viktig ledd i misjonsopgaven: samfundets erobring. Om vi mister vår statskirke, om vi mistet våre prester, om organisert kristenliv forsvant, var pressen og skolen besatt med kristne, vilde vi allikevel ha tak på folket. Jeg trenger ikke peke nærmere på betydningen av dette, men den kristne akademiker må være opmerksom på disse felter. Den rette mann som redaktør i en stor avis, betyr mer enn mange prester.

Når man skal diskutere kristendommen, og spesielt kirken, med folk som står skeptisk overfor den, så identifiserer de all-

tid kirken og prestene. «Kirken er prestene» sier de, og de har til en viss grad rett. I alt kirkelig og kristelig arbeide er prestene de ledende, de er ikke alltid bare kirkens tjenere, men det hender de blir dens herrer, ja kirken selv. Men dette er ikke prestenes egen skyld, det er vår; det er vi som setter prestene der, fordi vi ikke har nogen andre, fordi vi selv ikke kan eller vil, kanskje helst det siste. — Det er vår egen skyld at kirken er prestene, det står til *oss* å endre det. — Og hvad vilde det bety om vi remplaserte prestene i mange av disse poster, — jeg tenker både på den organiserte kirke og på de frivillige organisasjoner? Det vilde bety at kirken kom i intim kontakt med folket, at *folket selv* blev kirken. — Ansvaret hviler på oss. — Skal kirken være prestene, eller skal den være folket? Det er vi som må svare, det er vi som skal avgjøre det.

Kirken trenger praktiske folk, den trenger folk som har erfaring på andre områder enn det religiøse, den trenger folk med innsikt i og forståelse for tidens materielle situasjon. Den trenger folk som kan stå med begge ben på jorden, som kan løse de praktiske vanskeligheter som i ukyndiges hender blir store og uovervinnelige. Her *trenger* kirkens oss, og den må *bruke* oss. Kirken må ikke forsømme taktikk og metode, den må ta i bruk de midler som vår tids åndelige og materielle kultur har gitt dem i hende; den må ikke leve og arbeide som om verden idag er som den var 2000 år tilbake. Kirken er ikke lenger enerådende, den må finne sig i å konkurrere, den må ikke stille sig på et ophøiet stade, og si: vi konkurrerer ikke, da risikerer den å miste kontakt både med jorden og folket.

Kirken må kjempe, tenk bare på den norske kirkes kamp for sin eksistens. Den må bruke alle midler, også det praktiske materielle. Der får vi gå inn, kirken trenger folk fra alle «brancher». Og kirken må da ikke forakte dem som bruker disse midler i kampen, den må ikke være overåndelig og se hånlig på dem som ikke bare bruker ord; selv om disse er verdifulle, så er de ikke nok. Ved små midler av praktisk art, kan det ofte nåes, som store midler av åndelig art ikke kan klare. Prestene kan bruke disse åndens våben, og la oss andre kjempe som det faller oss naturlig, bruke de evner vi har.

Prestene, teologene, får overlate til de andre de ting de selv ofte ikke har betingelser for å forstå sig på, og som de da lett forkludrer. Man får ofte lyst til når det gjelder teologene og kirkens arbeide, å minne dem om ordsproget: «Skomaker bli ved din lest.» — — Men vi må være villige til å overta dette arbeide, det er til oss det står om prestene skal befries for alt dette. Men da må det ikke settes et mindreverdighetsstempel på dem som vesentlig driver arbeide av praktisk art, det stimulerer dem ikke til å yde sitt. Nogen har fått talenter av åndelig art, andre av praktisk art, de første har kanskje fått de 10, de andre de 2, men alt arbeide for Guds rike utført i troskap er like stort, enten det består i offentlig å kjempe med kristendommens fiender, eller det består i å skrive plakater for et møte.

Men det må ikke bli motsetninger mellem teologer og ikketeologer, vi må innta forskjellige plasser, men vi må huske at det er i samme arbeide, at det er samme mål vi må arbeide mot. Prestene trenger all den støtte og opmuntring de kan få, de trenger venner og medarbeidere i folket, og denne plass er vi de nærmeste til å innta. Vi må ha forståelse for teologiens betydning, vi bør kunne heve oss op til å sette oss inn i den, den er nødvendig for dem som vil være førere i kirken. Prestene trenger folk de kan tale med om disse ting, folk som sitter inne med en høiere åndelig kultur. Det burde, om mulig, om hver prest samles en krets av kristne akademikere, som kan drøfte de vanskelige spørsmål, gjerne av teologisk art, med ham. Det kunde bli til styrke og berikelse for alle parter. Presten hindres i å innkapsle sig i sin teologi, han kan drøfte den med folk som ser på teologien på en mer praktisk måte. På denne måte vilde vi kunde virke på kirkens teologi, på hele dens åndelige liv, på hele dens kristendomssyn. Her er en vesentlig opgave. Hvad skal vi her søke å opnå? Derom er det nok dissens, men jeg vil da kort søke å nevne hvad jeg som ikke-teolog, preget av studenterbevegelsens kristendomssyn, mener er vår opgave.

Først og fremst må vi hevde en vidsynt kristendom. Jeg tar ikke standpunkt til nogen dogmatisk strid, jeg mener at vidsynt kristendom går på tvers av disse skillelinjer. Vi møter vidsynet i begge dogmatiske leire, og også sneversynet. Det burde være en konsekvens av vår utdannelse, av vår almen-

dannelse; at vi ikke vil være med på å kjøre kristendommen inn i en trang blindgate. Vi vil gi den kontakt med alt hvad der er godt i alt åndelig og materielt liv.

Jeg vil ikke gå lenger inn på den ånd vi skal søke å la prege vår kirke, men se på hvordan vi kan gjøre vårt til at den får dette preg. Først og fremst må vi slutte op om de prester som viser et sundt, uhildet syn. Vi skal ikke lukke øinene til for den vanskelige stilling sådanne prester nu ofte befinner sig i, de kan bli gjenstand for angrep og hårde beskyldninger. I avisen ser vi kanskje når angrepene blir spesielt utekkelige, enkelte sympatierklæringer; men det er ikke bare når det blir sensasjon de skal merke sine tilhengere, daglig skal vi vise dem at også de har folk bak sig, at ikke det syn er enerådende som angrepene på dem gir uttrykk for. Disse prester trenger enhver støtte og opmuntring. Men vi skal ikke bare stå i bakgrunnen, prestene alene skal ikke føre ordet, vi skal huske på vår frie stilling i kirken, vi er ikke bunnet, vi skal benytte de leiligheter vi kan, til å synge ut. Vi kan heve oss over de angrep vi møter, vi kan stå adskillig mere suverent enn nogen prest.

Et annet punkt i denne forbindelse, vi må hindre at prestene skal ha monopol på å tenke når det gjelder kristendommen. Vi må forsøke å lære folk op til å bruke sine tanker også når det gjelder kristendommen, at de ikke bare skal motta, men arbeide selv.

Mens vi er inne på teologien og jeg har gitt den nogen rosende ord, så må det også nevnes at vi også må være på vakt mot den. Enhver ting, også teologien, på sin plass og til sin tid. Teologene er ofte ikke opmerksom på av hvilken betydning dette er, hvor farlig det er når den stikkes frem i utide. «Teologien vil alltid ha en hedret plass. Men dens plass er ikke ved inngangen til det hus hvor menneskene vil søke mesteren» sier Herbert Grey. Vi får passe på når teologen selv har vanskelig for det, og teologene får ta vår henstilling ad notam.

Det kan bare bli antydninger som i et kort innledningsforedrag, kan komme frem, bare enkelte opgaver og områder av kirkens liv som kan behandles.

*

Et annet viktig spørsmål som omfattes i emnet: «Vår plass i kirkens liv» må vi også behandle: Hvorledes skal vi kunde fylle vår plass, utføre vårt arbeide tilfredsstillende? Det vil aldri gå om man tar en legmann og setter ham i arbeide i kirkens tjeneste, hvis han ikke er opdraget til dette. Vi ikke-teologer trenger opdragelse til vår tjeneste. Det er ikke nok å være i besiddelse av en sterk tro på Gud og en god vilje. Vi må gjennem praksis opdrages til habile arbeidere i de plasser vi skal innta.

Det er først og fremst som studenter vi skal opdrages. Her er en av Studenterforbundets opgaver ved siden av de andre som stadig nevnes: Å opdra de ikke-teologiske studenter til å kunne innta sin plass i kirkens liv. Det er en opgave Forbundet må akte vel på, mer enn det har gjort. De ikke-teologiske studenter som ønsker å tjene kirken, nu og siden i sitt liv, trenger Forbundet, de kan ikke undvære det, men da må de ikke få følelsen av at Forbundet bare er for teologer. Det er ikke det å være med som er nok, man må brukes. Forbundet må se det som en ikke uviktig del av sin opgave å gjøre bruk av nettop de ikke-teologiske studenter, gi dem arbeide i Forbundets og bevegelsens tjeneste, det burde være mange fler ikke-teologer som var ombuds- og tillitsmenn. Det kan godt være at de teologiske studenter passer bedre hvis man betrakter vedkommende tillitshverv rent isolert og spør hvem som kan gjøre mest nytte i denne post nu. Men det bør også spørres: Hvem kan lære mest av nu å settes på denne plass, hvem kan Forbundet og kirken siden få mest nytte av om han nu settes på denne plass? Slik må det spørres hvis Forbundet ønsker å hjelpe kirken med å samle og opdra ikke-teologer til tjeneste for kirkens sak. Teologene trenger nok også Forbundet ved siden av sitt studium, men for dem er den praktiske øvelse som et tillitshverv skaffer ikke så nødvendig, den får de lett andre steder. Men for ikke-teologene er stillingen en annen, og det får Forbundet ta mest mulig hensyn til. En annen fordel av å få ikke-teologene frem, har teologene, idet de da kommer i den samme stilling som de kommer i i sine menigheter, de får ikke-teologer å samarbeide med. De lærer å motta av andre, de slipes så de ikke med sin teologi støter an mot

folks tankegang og innstilling, de skapes til de rette prester, slik som dette samarbeide skaper de legfolk kirken trenger.

*

Vi vet hvorledes ofte ordet legfolk i kirken har en odiøs klang, særlig når det gjelder de som blir forkynnere. Stillingen i andre land er ikke slik, der er det ingen uheldig biklang ved ordet legpredikant. Det skyldes den omstendighet at i andre land er det mange lege predikanter av de dannede klasser, av de akademiske kretser. Her har vi overlatt legmannsvirksomheten til andre. Jeg vil ikke kritisere legpredikantene, de mener det bra og har gjort meget godt, men la oss ikke være blinde for de uheldige sider. Men hvis vi stiller spørsmålet om de dannede, de akademisk utdannede, har forsøkt å høine legmannsstanden, om de har stillet sine evner og utdannelse til disposisjon, da må vi svare nei, og skylden er deres egen, de har ingen innsats gjort.

Videre burde det være vår opgave å høine kirkens kamp, både utad og den indre. Vi må få kirkens folk til ikke å glemme de enkleste krav til høflighet og dannelse når de kjemper utad eller innbyrdes. Den hellige sak de kjemper for fritar ikke for ansvaret for midler og metoder. Man kan ikke vente at folk bare skal se kjernen og ikke skallet. Her har den akademiske stand en stor opgave.

Vår plass har ofte gitt oss anledning til å stille oss kritisk overfor kirken, å stå som dens kritikere. Og det bør vi fortsette med, men da skal det være som selvkritikk. La oss da rette kritikken mot oss selv fordi vi ikke har gjort vårt for å endre det som er galt og uheldig. La oss ikke stå *utenfor* og kritisere, men gå inn i arbeidet. Vår kritikk må gi et positivt utslag, ikke et negativt.

Vi skal hevde oss i kirken, ikke på den måte at prestenes innflydelse blir forminsket tilsvarende, det er ikke på deres bekostning vi skal hevde oss, for da blir resultatet for kirken det samme som før. Vår innsats skal bety en positiv forøkelse av kirkens arbeidskraft, gi den ny styrke, nye krefter til den videre kamp.

Petter Koren.

FENOMENET SAN MICHELE

AV EIVIND BERGGRAV.

Axel Munthe: Boken om San Michele. — Norsk Gyldendal 1931. — 366 sider.
Samme: Fra San Michele til Paris. 192 sider.
Begge oversatt udmerket godt av Alf Harbitz.

Man sitter efter lesningen og tenker: det er ikke underlig at «alle mennesker taler om denne boken»; men mon det er mulig for nogen av oss lesere å få klaret ut *hvorfor* vi egentlig taler om den, eller hvad det er som gjør den så besnærende? — Det har på den annen side også vært spurt om det nu egentlig er nogen *verdifull* bok?

Men merkelig er den i alle fall — en litterær fakirs enestående prestasjon. Her er virkelig en forfatter som tryller med leserne mens de er fullt våkne!

Betagende er allerede den suverene behandling av alle de mennesker som forfatteren møter. Denne behandling blir oss lesere så behagelig fordi den ikke er direkte ondskapsfull, men allikevel stadig avklær alle størrelser deres prakt. Dette tilfredsstiller både vår nysgjerrighet og vår skadefryd, men samtidig synes det oss ganske ufarlig fordi vi henter absolusjon i de mange ganger vi blir rørt. Alt i alt morer vi oss! Det humoristiske er sannelig ikke det dårligste i Munthes bok.

Men ved siden av dette er der så meget av livets virkelighet, av pariser-societet, av fattigkvarterers heltemot, av koleraepidemiers nød, av lidende barmhjertighet og som spesialitet: kjærlighet til dyr.

Forfatteren er noget av en samaritan. Han gjør ingen forskjell på folk. Er han litt fyrste-anløpen, så er han sannelig også gatefeierens og de tilsmussede pikers ridder. Selve den

ting å avdekke for folk deres fjollethet, fornemmes — slik som han gjør det — av oss som en barmhjertighetsgjerning. Og det som da blir tilbake hos de ribbede er akkurat det samme hos lorden og hos proletaren, hos nonnen og hos lappepiken. Man kommer ikke *bare* til å forakte mennesker ved å ha Munthe til cicerone. Ofte går det omvendt: der utkrystalliseres hos oss en blank duggperle av sympati. Somme ganger synes vi endog at boken må ha en sosial, kanskje til og med en religiøst stemt humanitets-tendens.

Men da springer forfatteren straks sin vei! Han vil ikke åpent vedkjenne sig noget slikt. Skildringene av det mondæne liv er i høiden et transparent hvor man bakenom skimter en silhouet av det enkles, det renes, det naives milde profil. Han tar aldri et *standpunkt* i slike ting.

Forfatteren er *bevisst mystifiserende.* Samme lek som den erfarne læge opfører med så mange av sine patienter, leker han også i grunnen med oss, sine lesere. Han *vil* dette. Han mener at «livet» er ikke anderledes. Det er livet som mystifiserer oss. Noget av denne tilværelsens mystifikasjon er det han har villet få frem, både i patient-skjebner og i naturscenerier og i kunstoplevelser.

Men her er man ved noget av det aller interessanteste ved boken. Forfatteren overdriver, innvikler, opdikter situasjoner og gjør dem enten verre eller mer storartede enn de er. Hvorfor? Jo, for å få frem den *stemning* som dog faktisk efter hans oplevelse var i situasjonen. Ved bare å fortelle de sanne og synlige detaljer, vilde han ikke kunnet opnå at leserne fikk opleve den sannferdige stemning; detaljene vilde nok da blitt sanne, men stemtheten i sinnet blitt gal. Så velger Munthe å gjøre fakta gale for å få stemningen sann. *Den* er nemlig for ham det ene vesentlige. Munthe er hverken læge-materialist eller realist eller romantiker, han er mystiker!

Disse stemninger *«på grensen mellem det faktiske og det fantastiske»* (det er hans egne ord i forordet til den svenske utgave) fascinerer oss *fordi de angir menneskets typiske situasjon.* Der våkner inne i oss en ubevisst gjenkjennelse, vi *liker* oss i denne atmosfære, og ikke minst liker nutidsmennesket sig der, — for der er en lukt av psykisk gromuld i denne stemthet i motsetning til stål-luften som vi tørres og fryser i. Også selve

stilen er gjennemåndet av dette. Situasjonene er pikante, men uklare i kantene, ikke avsluttede. Endog forfatterens selvironi, som er oss en stadig kilde til fornøielse og beundring, fremhever stemningen av dobbelt-bunn. Hvor er vi? I virkelighet eller i drøm, i det faktiske eller i det umulige? Hvor er livets grenser? Han stanser foran et alter — er det den ukjente Gud, eller hvem?

Genren er original og utførelsen nærmer sig det ideelle. Selv vilde vel Munthe kalle det en sketsch; han nekter å bli tatt alvorlig og har en redsel for å bli tatt høitidelig. Han leker gjemsel med alt slikt, og da blir det dobbelt morsomt at det dog tross alt *er der.*

Detaljinnvendinger er der ikke plass for, man må overgi sig på nåde eller unåde. Lar man sig stundom irritere av uvirkeligheten, og slår boken igjen med ergrelse fordi *dette* er da faktisk umulig!, så vil han smile av oss og notere sin diagnose av oss i sin store patientbok.

Beleven og elegant snur han sig ut av enhver situasjon og er inne i den næste før vi får innhentet ham med våre bemerkninger. Og dog ligger der bak fasaden et *angstfylt sinn* — ikke i vanlig grov forstand, men i betydningen av en eterisk, en eksistentiell angst og spørren. Det er arten *homo* som ånder i grenseåpningen mot det gåtefylt overordentlige.

— Her er det at forfatterens *person* uvilkårlig blir gjenstand for publikums, muligens noget for nærgående, interesse. Han kunde ikke undgå at der efter hvert blev gjort gjengjeld for alle hans diagnoser og at leserne på sin side begynte å diagnostisere ham. Dette har han ikke riktig beregnet. Boken utkom i 1929 på *engelsk.* Da der så ifjor blev tale om en svensk utgave, vegret Munthe sig lenge. Hvorfor? Fordi han stod leserne *for nær.* Overfor det engelske publikum hadde han den for stil og virkning nødvendige *avstand.* Da han til slutt gikk med på å la boken gå ut på morsmålet, endret han derfor *forfatternavnet,* så der ikke stod «Axel Munthe», men det halvt, — dog kun halvt! — psevdonyme: «*Puck* Munthe»; han vilde vel med denne allusjon til «En sommernattsdrøm»s lette og muntre flaggertone ha slått fast at dette ikke var en virkelighetsbok, men en halvveis drøm hvor Puck lekte sin yndefulle skøierlek, og Munthe bare i stillhet stod bak teppet og dirigerte leken så dens skjulte alvor også fikk sin rett.

Men kulissene har ikke vært gode nok. Og nogen av de franske mediciner-størrelser som er respektløst omtalt i boken, har kalt Munthe til ansvar for verdenspressens domstol. Også her i Norden har man dratt frem hans egen figur. En dansk kritiker sier at boken «vidner om en enestående selvoptatthet, der er for meget «ego i hans kosmos»; det er gjennem Munthes forfengelighet vi lærer hans fascinerende personlighet å kjenne. Selvironien er så frekk at den blir fengslende.» — Et svensk storblad har dessuten fått fatt i et par utrykte brev fra Bjørnson, som traff Munthe flere ganger i Rom. Og B.B.'s dom går i samme retning: «Du (Bergliot) skriver at jeg er for streng mot ham (Axel Munthe). Ja, kanskje det. Godere, edlere hjertelag fins ikke, og han har en begavelse så stor og fin og så ferdig for allsidig tenkning at den burde kunne utrette merkelige ting. Men han er så usikker på grunn av sine meditasjoner, så optatt av selvbeundring og av andres beundring, at han ikke lenger får fred med sig selv.» (Datert 12. 12. 1888).

At B.B. og dr. Munthe ikke kunde passe sammen, det var oplagt. Ingen av dem hadde vennet sig til å kunne lytte til nogen annen enn sig selv. Men man avferdiger ikke Munthe hverken i 1888 eller i 1931 med den altfor oplagte karakteristikk at han er selvbeundrende. For der er absolutt noget *mer* i ham. B.B. opdaget straks at hjertelaget i ham var rent. Også dansken har fanget dette trekk: «Det er en røverhøvding-godhet i ham som er hans egentlige charme.» Der synes ikke da å bli riktig harmoni i dommen: selvopofrende hjertelag — og selvoptatt egenbeundring; men der er virkelig i Munthes personlighet noget av en slik disharmoni: Han er aldri blitt *hel,* synes det, aldri en gjennembehandlet karakter. Han har søkt å gardere sig med en dublering av selvrefleksjoner, den ene bak den andre: først innser han sin latterlige trang til å bli fetert. Så gjøner han av dette og er selvironisk. Men ved dette har han så nettop fått en kulisse, som selvbeundringen kan gjemme sig bak. Og det er likedan med trangen til *andres* beundring. Han mener å forakte deres dom — og i ly herav delikaterer han sig med den. — Der er her noget ved ham som i fine former virker næsten uhyggelig på leseren, nemlig slik som det alltid virker uhyggelig på oss når vi ser at en mann ikke selv ser hvor farlig han er stedt.

Men uten at man egentlig kan gjøre sig logisk rede for det, ender man med å få en ulykkelig sympati for ham. Dette med

hans nu tiltagende blindhet og dette med hans ustanselige optatthet av døden som problem, det er — kanskje? — tilsatt av forfatteren med fin smak for de tragiske momenters rolle i sympati-dannelsen. Og han har uten tvil en vedvarende trang til å erhverve verdens interesse og sympati. Han koketterer ellers altfor åpenlyst med pressemenn og forleggere om sin «fortvilelse» over at han har gjort slik sukces. Men alt dette kan ikke *helt* avgjøre saken. Om det tragiske og dypfølte aldri så meget er anbragt med raffinement — det er dog ikke derfor *uvirkelig* i sig selv. Denne sfinx, denne mystifiserende og brillierende charmør — han *har* også de alvorligere tråder. Og tar han dem ikke selv alvorlig nok, så kan ikke dette hindre at vi — overheldt fra hans godhets og fornøielighets overflødighetshorn — dekreterer et: «tross alt» som innledning til at vi er blitt glad i ham.

Boken er uten tvil et fenomen, men hvordan fenomenet vil virke, er høist usikkert. Virkningen synes iallfall å bli meget kortvarig. Det er tre kvart år nu siden jeg selv leste boken, og den er kommet merkelig fort på avstand, især når jeg tenker på hvor aldeles den betok mig under lesningen. Kanskje har det bidratt hertil at jeg — dessverre — senere har lest den andre boken av ham, som i forleggerspekulasjon utkom da San Michele hadde banet veien. Det var en samling avis-kronikker, en slags «noveller» som han hadde utgitt en gang for 20 år siden, men som ingen dengang la merke til og som ingen vilde ha lest nu heller, hvis ikke San Michele hadde gjort oss opsatt på mer av samme slags. (På dansk fikk denne attpåboken tittelen «Streiftog». Det norske forlag kalte den — noget freidigere —: «Fra San Michele til Paris», hvad den kan gi det feilaktige inntrykk at den er en *fortsettelse* av «Boken om San Michele»). Det er bare en eller høist to av disse skisser som er verd å lese, og boken mangler som helhet ganske den monumentalitet som hovedverket har.

Det sies at Munthe vil skrive en bok om «Døden». Den vilde jeg ønske kom. For på bunnen av ens sinn gjemmer sig det håp at Axel Munthe har et ærlig og mandig barn i sin sjel, og at dette barns øine har sett både dypt og høit i livets mysterium.

Redaktørens adresse: Tromsø.
Redaksjonssekretæren, Universitetsstipendiat *Sverre Steen:* **Gyldenløvesgt. 18II, Oslo.**